

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Autori: Ružica Jukić Ezgeta, Branka Matić

RODNA RAVNOPRAVNOST – DRUŠTVO, KULTURA I PRAVO

**UKLJUČIVANJE PRINCIPA
RODNE RAVNOPRAVNOSTI
U BUDŽETSKE PROCESSE**

Mart 2011. godine

RODNA RAVNOPRAVNOST – DRUŠTVO, KULTURA I PRAVO

**UKLJUČIVANJE PRINCIPA RODNE RAVNOPRAVNOSTI U
BUDŽETSKE PROCESSE**

Autori:

Ružica Jukić Ezgeta

Branka Matić

Mart 2011. godine

Izdavač:
Centar za menadžment, razvoj i planiranje – MDP Inicijative, 2011.

Za Izdavača:
Snežana Mišić Mihajlović, izvršni direktor

Autorica:
Ružica Jukić Ezgeta
Branka Matić

Štampa:
Matićgraf d.o.o.
Banja Luka

Tiraž:
300

2011. godina

SADRŽAJ

SKRAĆENICE	4
PREDGOVOR	5
DIO I - RODNA RAVNOPRAVNOST - DRUŠTVO, KULTURA I PRAVO	7
1. ZAŠTO JE VAŽNA RODNA RAVNOPRAVNOST?	8
2. ZAKONSKI OKVIR	11
UVOD	11
2.1. PRAVA	12
2.2. MEĐUNARODNI PRAVNI PROPISI	13
2.3. LJUDSKA ŽENSKA PRAVA	17
2.4. PROPISI BOSNE I HERCEGOVINE	27
ZAKLJUČAK	36
DIO II - UKLJUČIVANJE PRINCIPA RODNE RAVNOPRAVNOSTI U BUDŽETSKE PROCESSE	39
1. O BUDŽETU	40
2. NOVI KONCEPT: PROGRAMSKO BUDŽETIRANJE	41
3. RODNO ODGOVORNO BUDŽETIRANJE	46
ZAKLJUČAK	54
LITERATURA	54
I DIO (RODNA RAVNOPRAVNOST – DRUŠTVO, KULTURA I PRAVO)	54
II DIO (UKLJUČIVANJE PRINCIPA RODNE RAVNOPRAVNOSTI U BUDŽETSKE PROCESSE)	55

SKRAĆENICE

BiH	Bosna i Hercegovina
DEP	Direkcija za ekonomsko planiranje
DOB	Dokument okvirnog budžeta
EU	Evropska unija
GAP	Gender akcioni plan (BiH)
GIA	Utjecaj na ravnopravnost spolova (Gender Impact Assessment)
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
OMA	Odjeljenje za makroekonomsku analizu
RS	Republika Srpska
SWOT	Analiza snaga, slabosti, prilika i prijetnji

PREDGOVOR

Branka Matić

U pogledu rodne ravnopravnosti, efekti institucionalne reforme koja se intenzivno provodi posljednjih 5 do 6 godina u Bosni i Hercegovini već se osjete i na lokalnom nivou. Jača svijest predstavnika administracije o važnosti rodne ravnopravnosti, a time i njihov interes za sticanje novih znanja o najboljim načinima uklanjanja nejednakosti među polovima na lokalnom nivou.

Rodna ravnopravnost je od samih početaka Projekta razvoja opština/općina¹ bila tema kojoj se poklanjala pažnja, te se projektnim aktivnostima nastojao dati doprinos većoj ravnopravnosti ili barem ne produbljivati već postojeći disbalans u moći među polovima.

Projekat je integrisao rodnu perspektivu u svim fazama projektnog ciklusa: tokom planiranja aktivnosti, implementacije i praćenja efekata. Ambicija i namjera tima zaduženog za implementaciju projekta bila je da ga učini *gender senzitivnim*, to jeste da se vodi računa o efektima koje će planirane aktivnosti imati na žene i muškarce, u svrhu čega su razvijeni i *gender osjetljivi indikatori*.

Projekat je takođe imao i *specifične aktivnosti* u partnerskim opštinama/općinama koje su za cilj imale osnaživanje opštinskih/općinskih komisija za ravnopravnost polova u skladu sa njihovim obavezama i nadležnostima.

Iako u BiH *de jure* nejednakost među polovima ne postoji, *de facto* su žene, u odnosu na muškarce, u lošijoj poziciji, koja se ogleda u njihovom (ne)prisustvu u političkom životu i na rukovodećim pozicijama, većem broju nezaposlenih žena, imovinskom stanju itd. Problem u BiH, kao i u mnogim drugim zemljama, jest da se ovakvo stanje smatra **prirodnim**, te je potrebno ulagati napore u aktivnosti koje vode ka uklanjanju nejednakosti.

¹ Razvojni cilj MDP-a je da opštine dobojskog regiona vode razvojne procese u skladu s principima dobre uprave i da kontinuirano poboljšavaju standard života za svoje građane u okviru napretka BiH ka članstvu u EU. Iako je fokus rada usmjeren na lokalnu vlast, MDP nastoji da doprinese ukupnom procesu demokratizacije i ekonomskom oporavku. Radeći u oba entiteta i pomažući međuentitetsku saradnju i partnerstvo, MDP takođe nastoji da doprinese procesu pomirenja idući prema samoodrživom suživotu zasnovanom na uzajamnoj toleranciji.

Srž borbe za uklanjanje neravnopravnosti polova leži u nastojanjima da se shvate i sistematski prate **različite potrebe** muškaraca i žena. Tako je i obaveza predstavnika/ca vlasti da budu upoznati/e sa svim kategorijama društva i njihovih potreba u zajednicama koje predstavljaju i za čiju dobrobit rade.

Tokom posljednjih dvadeset godina zakonski međunarodni okvir koji ima za cilj uklanjanje nejednakosti među polovima se širio, produbljivao i uvukao u sva područja života i rada. Evropska komisija je 2010. godine usvojila petogodišnju strategiju² za promovisanje ravnopravnosti između žena i muškaraca u Evropi. Dakle, ovo je i u razvijenim zemljama jedno od prioritetnih pitanja o kome se kontinuirano vodi računa. I Bosna i Hercegovina je razvila institucionalnu infrastrukturu na svim nivoima i uspostavila tijela koja su zadužena za *gender* pitanja.

Gender odgovorno budžetiranje smatra se vrlo efikasnim instrumentom, čijom primjenom je moguće utvrditi uzroke nejednakosti među polovima u pristupu resursima te kreirati adekvatne mjere intervencije. Provođenje *gender* odgovornog budžetiranja podrazumijeva efikasan i efketivan državni i administrativni aparat, obučeno osoblje i materijalne resurse, ali prije svega svijest u javnom i civilnom sektoru o značaju koji ima ravnopravan položaj žena i muškaraca za prosperitet cijele zajednice, tj. društva. Brošura je zamišljena kao inspirativno štivo, a za cilj ima promovisanje aktivnog i sistematskog rada na postizanju veće ravnopravnosti polova u BiH.

2 Strategija pretvara principe ravnopravnosti polova u specifične mjere čiji raspon obuhvata intervencije za povećavanje broja žena u upravnim odborima kompanija do suzbijanja nasilja nad ženama. Vidjeti na: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=890&furtherNews=yes>.

DIO I.
RODNA RAVNOPRAVNOST – DRUŠTVO, KULTURA I PRAVO

Pripremila: Ružica Jukić-Egzeta

1. ZAŠTO JE VAŽNA RODNA RAVNOPRAVNOST?

Prije dvadesetak godina znanstvenici su smatrali da su razlike u ponašanju žena i muškaraca uvjetovane odnosom koji je okolina imala prema njima, a ne biološkim predispozicijama. Danas se teško i prisjetiti takvih uvjerenja. Istraživanja vršena posljednjih godina pokazala su da su razlike između žena i muškaraca veće i temeljitije nego što je to itko mogao zamisliti. Biološke su razlike stvarne i treba im posvetiti veliku pozornost. Ipak, ne treba zanemariti ni prije spomenuti utjecaj društva i okoline na prudubljanje i isticanje tih razlika. Rodne razlike, u našem slučaju, proizvod su društva i kulture, a ne biologije.

U današnjem svijetu postalo je više nego očito da spol igra veliku ulogu u tretiranju osoba. Žene i muškarci su, koliko god se netko trudio to osporiti, zaista različiti. Poslovi koje obavljaju, plaće koje za te poslove dobivaju i uloge koje im pripadaju u vezama određene su socijalnim normama, koje nisu iste za jedne i druge.

U starim društvima, za koja danas uglavnom smatramo da su potlačivala ženu, žena je u mnogo čemu bila ravnopravnija nego danas. Žena u Babilonu imala je pravo na razvod i vlastitu imovinu, mogla je svjedočiti na sudu i voditi svoje i muževe poslove, na što ni u nekim današnjim društvima nema pravo. U staroj Grčkoj postojala su dva u mnogim stvarima različita svijeta: Sparta i Atena. I dok danas Atenu držimo uzorom kulture i različitosti, a Spartu često navodimo kao primjer ratničkog, muškog društva, istina je malo drugačija. Atenska žena bila je vlasništvo svog oca ili braće, a kasnije muža, nije se imala pravo zanimati za stvari koje su se događale izvan doma, a ni u njemu nije imala pravo donositi nikakve važne odluke. Spartansko društvo, iako kulturno skromnije nego atensko, mnogo je više poštovalo ženu. Spartanke prije svega jesu bile majke i brinule se o domaćinstvima, ali su obrazovane jednako kao i muškarci i, kao majke ratnika, bile su cijenjene u društvu, te su često zauzimale važna mjesta u državnom aparatu. U srednjem vijeku Crkva je ograničila ulogu žene na reprodukciju i obitelj, a tek u 19. stoljeću pojavio se pokret koji je promicao i tražio prava žena – feminizam. Iako se od sredine 19. stoljeća i štrajka američkih tekstilnih radnica mnogo toga promijenilo, i žena je zasigurno u boljem položaju nego što je bila tada, ona još uvijek nema mjesto koje joj pripada. Izuzetkom bismo mogli nazvati skandinavsko društvo, koja ženu ne diskriminiraju na načine koji su kod nas svakodnevnica i u kojima žene imaju važnu ulogu u društvenom i političkom životu, ali koja i dalje imaju veliki problem s trgovinom ženama.

Činjenica jest da živimo u patrijarhalnom društvu, ali kako je ono, navodno, i demokratsko, civilizacijskom dostignuću ravnopravnosti spolova trebalo bi se posvećivati više pozornosti nego samo na papiru. Uzmimo za primjer Europsku uniju. Iako su žene u EU u prosjeku obrazovanije od muškaraca, one u samo 33% slučajeva dobivaju mjesta na vodećim pozicijama u tvrtkama i službama u kojima rade. U Njemačkoj, koja je po mnogo čemu uzor drugim demokratskim društvima, žene dobivaju 22% nižu satnicu od svojih muških kolega. U Europskoj uniji, stopa zaposlenosti žena koje imaju djecu je 62%, dok čak 91% muškaraca koji imaju djecu radi. Nadalje, trećina žena radi skraćeno radno vrijeme, dok je takav slučaj kod tek 8% muške populacije.

Kod nas je situacija neusporedivo gora nego u Europskoj uniji, pa su tako žene nakon rata gotovo u potpunosti nestale iz političkog života, a one koje se povremeno pojave gotovo jednako brzo i odustanu i zadovolje se nekim manje važnim i istaknutim mjestom. U Bosni i Hercegovini nezaposlenih žena je više nego duplo od nezaposlenih muškaraca. Kada se zaposle, one zarađuju mnogo manje od svojih muških kolega, u obitelji obavljaju 90% kućanskih poslova, a mediji plivaju u stereotipima i seksizmu, dok teme o ravnopravnosti spolova kad god je to moguće izbjegavaju. U susjednoj Hrvatskoj prije nekog vremena zabilježen je tragikomičan slučaj spolne diskriminacije. U javnom WC-u u Zagrebu žene su korištenje WC-a plaćale dvije kune (50 pf), dok je korištenje WC-a za muškarce bilo besplatno. Diskriminirajuća je odredba poništena nakon reakcije književnice Vedrane Rudan, koja je u spornom WC-u održala promociju svojih knjiga.

Iako se cijeli svijet već desetljećima (nedovoljno) trudi poništiti rodne razlike koje je uvjetovala kultura i društvo, napori ostaju bez rezultata.

Prema Općoj deklaraciji Ujedinjenih naroda ravnopravnost spolova je temeljno ljudsko pravo i da bi postojalo, ne treba ga jamčiti nijedna država. U našem slučaju, možda bi se bolje provodilo da ga ne štite državni mehanizmi.

Istraživanje Centra za globalni razvoj (Center for Global Development) iz 2008. pokazalo je da je ravnopravnost spolova povezana s poboljšanjem društva i društvene strukture na mnogim poljima:

- Ravnopravnost spolova u obrazovnom sustavu stvara odgovorno građanstvo i jake vlade: obrazovane žene sudjelovat će u javnom životu i doprinijeti stvaranju boljeg društva.
- Ravnopravnost spolova vodi gospodarskom rastu: jedna od najbolje objašnjenih i dokumentiranih veza jest ona između obrazovanja žena i njihove buduće ekonomske aktivnosti. Što je žena obrazovanija, veća je šansa da će zarađivati više novca, a time i da će biti veći potrošač, odnosno, svojim će radom i potrošnjom poticati gospodarski rast.
- Bolje zdravlje i obrazovanje žena danas vode poboljšanju života žena sutra: žene 90% svog dohotka ulažu u obitelj (muškarci tek 30–40%) i u većini slučajeva djeca povezana s majkom slijedit će njezin put obrazovanja, odnosno, ako je majka visokoobrazovana, velika je vjerojatnost da će to biti i njezina djeca. Također je utvrđena veza između zdravlja djece sa stupnjem obrazovanja majke.
- Moć u rukama žene dovodi do bolje raspodjele resursa: ovo se pokazalo točnim u obiteljima, na lokalnim i nacionalnim razinama. Žene ne samo da drugačije koriste resurse koje imaju, nego i bolje procjenjuju materijalne potrebe i učinkovite načine isporuke roba i usluga.

U našem društvu poboljšanja na polju ravnopravnosti spolova zasigurno bi dala svoj obol boljim ocjenama zemlje i bržem integriranju Bosne i Hercegovine u međunarodne ekonomske i političke integracije. Ali, to je samo mišljenje jedne žene.

2. ZAKONSKI OKVIR

Uvod

U svakodnevnom govoru, često čujemo kako ljudi kažu: 'To je moje pravo', 'Imam pravo na to', 'U pravu sam' ili 'Tražim svoje pravo'. Kada to kažemo, vjerujemo u to pravo, ali to ne znači da smo pročitali ikoji propis kojim se jamče ljudska prava. Naše uvjerenje da smo u nečemu 'u pravu' ili nismo proizlazi iz potrebe ljudskog bića da stalno pravi razliku između 'prava' i 'neprava', između 'dobra' i 'zla', koje postoji od početaka svijeta, od Adama i Eve³.

Ljudsko biće rođenjem stječe pravo na određena temeljna prava, bez kojih bi bilo lišeno osnovnih atributa čovječanstva. Pravo na život, tjelesni integritet, jednakost pred zakonom, kao i mnoga druga, čine temelj, odnosno minimalne standarde ispod kojih bi opstanak ljudske vrste bio upitan. Na ovakvim ili sličnim idejama nastao je sustav međunarodne zaštite ljudskih prava. Povelja UN-a samo je ponovila davno poznatu formulaciju o ljudskim pravima *za sve* (for all), bez diskriminacije, i tako je mala neupadljiva riječ 'SVI' postala sinonim univerzalnoga koncepta o ljudskim pravima.

Deklaracije, konvencije, paktovi, ustavi, zakoni i drugi podzakonski akti razradili su ideju univerzalnosti (svi), koja je, bez sumnje, ideal čovječanstva u težnji ka jednakosti i blagostanju. Velika je vrijednost i učinkovitost regionalnih (međunarodnih) sustava zaštite, koji se brže i bolje prilagođavaju.

Razlozi za potrebu uvođenja ženskih ljudskih prava u međunarodno pravo su:

- različite spolne uloge,
- muškarci i žene ljudska prava uživaju u različitom opsegu,
- oblici i učinak diskriminacije različiti su u odnosu na žene,
- diskriminacija žena sustavne je prirode,
- potrebe i iskustvo žena ne odražavaju se u postojećim normama o ljudskim pravima.

³ *Jeruzalemska Biblija, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1995.*

Pojam **ženska ljudska prava** klasično međunarodno javno pravo nije poznavalo, ali on sve više ulazi u jezik i dokumente toga prava, pa ćemo se i ovdje, u radu na Brošuri o rodno osjetljivim proračunima, ne samo osvrnuti već i usredotočiti upravo na ta 'ženska ljudska prava'.

2.1. Prava

Dr. Vladimir Ibler u svom rječniku iz 1987. kaže da je „**međunarodno (javno) pravo** stručni naziv za sistem pravnih pravila, čija je prvenstvena funkcija i zadatak uređivati (regulirati) odnose između država. Činjenica jest da država ne postoji bez pojedinaca (fizičkih osoba) i samo zato da bi služila potrebama i interesima fizičkih osoba. Zato je međunarodno pravo uvijek bilo i u nekom odnosu prema pravnom položaju pojedinca, iako se tvrdilo da ono regulira samo odnose između država. U doba UN-a i sve veće spoznaje o središnjoj ulozi prava čovjeka u suvremenom svijetu i civilizaciji, istinitost ove tvrdnje je sve očitija. Ipak, zaštićenost fizičke osobe međunarodnim pravom vidljivija je i djelotvornija u odnosu pojedinca prema stranim državama – u kojima pojedinac uživa zaštitu vlastite države – dok je u mnogim dijelovima svijeta međunarodno pravo često vrlo nemoćno kada se radi o pojedincu u njegovoj vlastitoj zemlji. U tijeku su procesi koji bar deklarativno i načelno mijenjaju situaciju, jer su države zadnjih desetljeća u međunarodnim aktima (deklaracijama, rezolucijama – no nedovoljno u ugovorima) prihvatile različite obveze i dužnosti prema svim pojedincima, koji se nalaze pod njihovom vlašću, odnosno na njihovim područjima.“⁴

Prava čovjeka su „naziv za skup osnovnih prava ljudske osobe. To su prava, koja osoba ne mora posebno isticati, nego ih treba imati na temelju samog svog postojanja, neovisno o zemlji čiji je državljanin ili u kojoj živi, ima li državljanstvo ili je izbjeglica“. Zanimljivo je da se u brojnim knjigama o međunarodnim ugovorima, objavljenim u Republici Hrvatskoj a i kod nas (BiH), termin *human rights* gotovo uvijek prevodi kao ljudsko pravo, a koriste ga i neki profesori Pravnog fakulteta, čije knjige u nazivu sadrže pojam 'ljudska prava'⁵. I

4 Vladimir Ibler, *Rječnik međunarodnog javnog prava*, drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Informator, 1987. (prvo izdanje iz 1972. godine).

5 Miomir Matulović, *Ljudska prava*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1996.

izričite odredbe Ustava BiH o poštivanju prava čovjeka često se prevode kao 'ljudska prava'⁶. Povijesna je činjenica da su pisci Opće deklaracije o ljudskim pravima iz 1948. godine, na zahtjev Povjerenstva za status žena, zamijenili termin 'all men' terminom 'all human beings' i da je Povjerenstvo ustrajalo na tome da se u cijeli tekst Deklaracije uvede nediskriminacijski jezik na temelju spola. Opću deklaraciju o ljudskim pravima donijelo je Povjerenstvo za ljudska prava pri UN-u 1945. godine, uz velike napore Eleanore Roosevelt. Međunarodni ugovori, kao pravno obvezujući, najvažniji su izvor prava (međunarodnog i domaćeg), a termin 'ženskih ljudskih prava' još nije ušao u pravno obvezujuće dokumente. Ovaj termin postoji samo u feminističkoj literaturi i u nekim dokumentima Vlade RH i BiH, vezanim za ravnopravnost spolova, kao što je Nacionalna politika o ravnopravnosti spolova RH i Zakon o ravnopravnosti spolova BiH⁷.

Do osnivanja UN-a, ljudska su prava uglavnom pripadala unutarnjem pravnom poretku države. Međunarodne norme s područja ljudskih prava odnosile su se na zaštitu od ropstva, apartheid, izbjeglice, vjerske slobode i norme radnog prava. Do završetka Prvog svjetskog rata, ljudsko dostojanstvo i prava, na međunarodnoj razini, bili su izraženi kroz Pakt Lige naroda – Društva naroda, čije su članice odlučile osigurati humane uvjete rada za muškarce, žene i djecu te pravičan tretman domorodačkog stanovništva u njihovim kolonijama.

2.2. Međunarodni pravni propisi

Povelja UN-a

Povelju Ujedinjenih naroda usvojili/e su 26. 6. 1945. predstavnici/e 51 države na Konferenciji UN-a u San Franciscu, a stupila je na snagu 24. 10. 1949. Ideal međunarodnih ljudskih prava podržao je predsjednik Franklin D. Roosevelt već 1941. U svom poznatom govoru „Četiri slobode“⁸, zahtijevao je „*svijet utemeljen*

6 Ustav BiH, Sarajevo, OHR, Office of the High Representative.

7 Zakon o ravnopravnosti spolova BiH, „Službeni glasnik BiH“, br. 16/03.

8 Međunarodna ljudska prava – u sažetom obliku, Thomas Buergenthal, Sarajevo, 1998, str. 27.

na četiri bitne ljudske slobode“. On ih je definirao kao ‘slobodu govora i izražavanja’, ‘slobodu svakog pojedinca da na svoj način slavi Boga’, ‘slobodu od neimaštine’ i ‘slobodu od straha’. Rooseveltova vizija ‘moralnog buđenja’ naroda postala je poziv na buđenje narodima koji su se suprotstavili silama Osovine u Drugom svjetskom ratu i osnovali Ujedinjene nacije. Povelja UN-a bila je osnova za razvoj suvremenog prava međunarodnih ljudskih prava. Iz same preambule Povelje vidi se načelo zabrane diskriminacije po bilo kojoj osnovi: rasi, boji, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili društvenom podrijetlu, imovini, rođenju ili drugim okolnostima. U svim dokumentima koji govore o zabrani diskriminacije uočava se isticanje ‘ljudskih prava’, a ljudi su muškarci i žene. To znači da je svako ‘ljudsko pravo’ ujedno i ‘ljudsko žensko’, odnosno ‘muško pravo’. Svako pravo je i žensko pravo. Ovdje se ne radi o nekim posebnim pravima koja se tiču samo žena. Prava su jednaka za sve – žene i muškarce, što je i potvrđeno u članku 55., stavak 1., točka c) Povelje, koji glasi: „Univerzalno poštovanje i pridržavanje ljudskih prava i osnovnih sloboda za sve bez razlike, a s obzirom na rasu, spol, jezik ili vjeru“.

Članice UN-a donijele su Međunarodni zakonik o ljudskim pravima, koji sadrži: Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima, dva međunarodna pakta o ljudskim pravima i dva fakultativna protokola uz Pakt o građanskim i političkim pravima.

Opća deklaracija o pravima čovjeka, dokument koji je 10. 12. 1948. prihvatila Opća skupština UN-a, govori o temeljnim ljudskim pravima, koja su nužna za istinsko poštovanje i očuvanje ljudskog dostojanstva, vrijednosti čovjeka kao osobe, te za ravnopravnost među ljudima neovisno o rasi, spolu, vjeri i jeziku. Taj dokument izradilo je posebno povjerenstvo UN-a – Povjerenstvo za prava čovjeka⁹⁹. Zbog svog moralnog statusa te pravnog i političkog značaja koji je stekla tijekom godina, Deklaracija je u istoj razini s Magna charta libertatum, francuskom Deklaracijom o pravima čovjeka i američkom Deklaracijom o neovisnosti. Ona je putokaz u borbi čovječanstva za slobodu i ljudsko dostojanstvo: „Sva ljudska bića se rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima“. Ona proklamira građanska i politička prava i slobode svih – žena i muškaraca, te ekonomska, socijalna i kulturna prava. Građanska i politička prava uključuju pravo na život, slobodu i sigurnost pojedinca (žene i muškarca), zabranu ropstva, mučenja i okrutnog, nečovječnog ili

99 Commission of Human Rights (op. a.).

ponižavajućeg postupka, pravo da se ne bude podvrgnut samovoljnom uhićenju, pritvaranju ili progonstvu, pravo na pravedno suđenje, pretpostavku nevinosti. Deklaracija priznaje pravo na privatnost i pravo vlasništva na imovinu. Proklamira slobodu govora, vjere, udruživanja i slobodu kretanja, a sloboda kretanja uključuje pravo svakoga „*da napusti bilo koju zemlju, uključujući i vlastitu, i vrati se u svoju zemlju*“. Također je zajamčeno pravo „*tražiti i uživati u drugim zemljama utočište od proganjanja*“ i pravo na državljanstvo. Jedno od najznačajnijih političkih prava regulirano je u odredbi 21. Deklaracije, a to je „*da pojedinac sudjeluje u upravljanju svojom državom, neposredno ili putem slobodno izabраних predstavnika*“. To znači da i žene imaju pravo sudjelovati u kreiranju vlasti u državi čije su državljanke. Deklaracija također propisuje i pravo pojedinca (muškarca i žene) na socijalnu sigurnost, rad i „*zaštitu od nezaposlenosti*“, jednaku plaću za jednak rad (što znači jednaka plaća i socijalni status i ženi i muškarcu..., a mnoge općepoznate analize i istraživanja pokazuju da to nije ni približno izjednačeno u suvremenom svijetu), pravo na odmor, pravo pojedinca odnosno ‘pojedinke’ (deklaracija je pisana u muškom rodu, ali, prema pravilu, propisnici se pišu u jednini i u jednom od rodova: muškom ili ženskom – u praksi je to najčešće u muškom) na „*sigurnost u slučaju nezaposlenosti, bolesti, invaliditeta, udovištva, starosti ili drugog nedostatka sredstava za život u okolnostima van njegovog utjecaja*“. U članku 26. Deklaracije propisano je pravo na obrazovanje, kojim se, između ostalog, određuje da će školovanje biti besplatno „*bar na početnim i osnovnim razinama*“. Nadalje, Deklaracija promovira i kulturna prava u članku 27.: „*pravo da slobodno sudjeluje u kulturnom životu zajednice, pravo uživanja u umjetnosti i ostvarivanju udjela u napretku nauke/znanosti i njezinim blagodatima*“.

Proklamirana prava u Deklaraciji nisu apsolutna. Članak 30. kaže: „*...ništa se u ovoj Deklaraciji ne smije tumačiti tako da omogući bilo kojoj državi, grupi ili pojedincu pravo da sudjeluje u bilo kojoj djelatnosti ili poduzme bilo što, što bi imalo cilj narušavanja bilo kojih prava i sloboda*“¹⁰ proklamiranih Deklaracijom. Pri UN-u postoje paktovi o ljudskim pravima, odnosno o pravima čovjeka (Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, koje je Generalna skupština UN-a usvojila 1966. godine), koji govore o tome da su određena prava, koja prema

10 Opća/Univerzalna deklaracija o pravima čovjeka (izvadci pojedinih odredaba iz Deklaracije u ovom su odjeljku pisani u desno nakošenim slovima – kurzivom).

međunarodnom pravu pripadaju pojedinkama i pojedincima, prava čovjeka ili ljudska prava. Ta su prava zajamčena i Rimskom konvencijom o zaštiti prava i temeljnih sloboda čovjeka (European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms). Budući da se ovdje radi o ugovorima, paktovi stvaraju obveze za države ugovornice. To znači da pitanja koja se tiču poštivanja prava zajamčenih paktovima postaju pitanja od međunarodnog značaja i time izlaze iz domena njihove unutarnje jurisdikcije.

- 1. *Pakt o građanskim i političkim pravima***, potpisan 1966. godine, nabraja širu lepezu prava nego Univerzalna deklaracija. Odredbom o derogaciji državama ugovornicama se dopušta da u vrijeme javne opasnosti, koja ugrožava život nacije, suspendiraju sve, osim sedam najosnovnijih prava. Obveze država ugovornica prema članku 2., stavak 1., su: „*Svaka ugovornica ovog Pakta obvezuje se poštovati i osigurati svim pojedincima, na svom području i pod njenom jurisdikcijom, prava priznata u ovom Paktu bez obzira na razlike u pogledu rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovine, rođenja ili neke druge okolnosti*“.
- 2. *Pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima*** zabranjuje diskriminaciju i priznaje sljedeća prava za sve (muškarce i žene): pravo na rad, pravo na uživanje pravičnih i povoljnih uvjeta rada, pravo na osnivanje i članstvo u sindikatu, pravo na socijalnu sigurnost, uključujući socijalno osiguranje, pravo na zaštitu obitelji, odgovarajući životni standard, uživanje najvećeg fizičkog i mentalnog zdravlja, pravo svakoga na školovanje i na sudjelovanje u kulturnom životu. Pakt detaljno opisuje i određuje korake koje treba poduzeti da bi se postiglo ostvarenje ovih prava. Kao ugovor on stvara pravne obveze za države potpisnice.

Pored Međunarodnog zakonika o ljudskim pravima, UN su, tijekom proteklih godina, usvojile veliki broj ugovora koji se odnose na posebne kategorije kršenja ljudskih prava, uključujući genocid, rasnu diskriminaciju, apartheid, diskriminaciju žena, mučenje itd.

2.3. Ljudska ženska prava

Konvencija o jednakosti nagrađivanja muške i ženske radne snage (1951.)

Kada kažemo nagrađivanje, mislimo na nadnicu ili običnu plaću, osnovnu ili minimalnu, i sve druge koristi koje poslodavac isplaćuje radniku, posredno ili neposredno, u novcu ili naturi. Postavlja se pitanje postoji li jednakost nagrađivanja muške i ženske radne snage za rad jednake vrijednosti. Države ugovornice obvezuju se da će primjenjivati principe jednakosti nagrađivanja muške i ženske radne snage za rad jednake vrijednosti i za sve radnike. Ovaj je princip potrebno osigurati putem nacionalnog zakonodavstva, kolektivnim ugovorima (ugovori između sindikata i vlade kojima se dogovara iznos plaće, osnovica i koeficijenti, topli obrok, naknada za godišnji, posebni uvjeti rada, rad noću, naknada za porodiljni dopust – ako nije uređena posebnim zakonom, i druge vrste naknada). Ovu konvenciju donijela je Međunarodna organizacija rada.

Konvencija o političkim pravima žena (1952.)

U ovoj konvenciji primjenjuju se principi jednakosti prava za muškarca i ženu. Žene imaju pravo glasa na svim izborima, pod jednakim uvjetima kao i muškarci, bez ikakve diskriminacije. Propisano je da žene mogu biti birane u sve javne organe, uspostavljene domaćim zakonodavstvom, pod jednakim uvjetima kao i muškarci, te obavljati sve javne dužnosti i funkcije. Konvencija je prevedena na kineski, engleski, francuski, ruski i španjolski jezik.

U preambuli Konvencije, kao i u mnogim drugim, ističe se da „*svako ima pravo sudjelovati u vladi svoje zemlje, direktno ili indirektno, preko slobodnih izabranih predstavnika i ima pravo jednakog pristupa javnim ustanovama u svojoj zemlji, u želji da se izjednači status muškaraca i žena u korištenju političkih prava, u vezi s odredbama Povelje Ujedinjenih naroda i Univerzalne/Opće deklaracije o ljudskim pravima*“¹¹. U daljnjem tekstu, riječ ‘svatko’ zamjenjuje se riječju ‘žena’, tako što se propisuje:

¹¹ Konvencija o političkim pravima žena, iz „Teorija prava“ (materijali za pripremanje ispita na postdiplomskom studiju, prof. dr. Zdravko Grebo, sveska I, Sarajevo, listopad 2002.).

- Žene imaju pravo glasovanja na izborima pod istim uvjetima kao i muškarci, bez diskriminacije (aktivno biračko pravo).
- Žene imaju pravo biti birane u sva javna izabrana tijela, ustanovljena nacionalnim zakonima, pod istim uvjetima kao i muškarci, bez ikakve diskriminacije (pasivno biračko pravo).
- Žene imaju pravo obavljati javne dužnosti i javne funkcije, ustanovljene nacionalnim zakonom, pod istim uvjetima kao i muškarci, bez ikakve diskriminacije.

Dakle, Konvencija ističe da se politička prava, kao dio ljudskih prava, odnose i na žene i da žene trebaju ova prava uživati pod istim uvjetima kao i muškarci, bez ikakve diskriminacije.

Konvencija o nacionalnosti udatih žena (1957.)¹²

Ova konvencija jamči pravo nacionalnog opredjeljenja žena i nakon udaje. Obvezuje države potpisnice da ni sklapanje ni prestanak braka između svoje državljanke i stranca, ni promjena državljanstva muža tijekom braka, ne će po automatizmu, *ipso facto*, utjecati na državljanstvo žene. Ako muž svojevóljno prihvati državljanstvo druge zemlje i odrekne se svog državljanstva, to ne će predstavljati smetnju ženi da zadrži svoje državljanstvo. Strankinja, udata za državljanina zemlje potpisnice Konvencije, može na svoj zahtjev steći državljanstvo muža kao posebnu privilegiju – naturalizacijom. U članku 12. Konvencije, govori se o tome da je ona 'podjednake vrijednosti', i to na engleskom, kineskom, španjolskom, francuskom i ruskom jeziku, što je dokaz njezina globalnog značaja.

Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (1979.), na snagu stupila 1981.

I ova konvencija ima prioritet nad domaćim zakonima. Ona nastoji ukloniti diskriminaciju žena polazeći od uvjerenja da potpuni i svestrani razvoj zemalja, blagostanje svijeta i stvaranje mira zahtijevaju najveće sudjelovanje žena, ravnopravno s muškarcima, u svim sferama života. U članku 1. definiran je izraz

¹² Narodne novine Republike Hrvatske: Međunarodni ugovori, „Službeni list RH” – posebno izdanje, br. 12/93, 15. 10. 1993.

‘diskriminacija žena’, koji „označava svaku razliku, isključenje ili ograničavanje u pogledu spola, što ima za posljedicu ili cilj ugroziti ili onemogućiti priznanje, ostvarivanje ili vršenje, od strane žena, ljudskih prava i osnovnih sloboda, na političkom, ekonomskom, društvenom, kulturnom, građanskom ili drugom polju, bez obzira na njihovo bračno stanje, na osnovu ravnopravnosti muškaraca i žena“.

Važno je istaći da je u ovoj konvenciji posebno naglašeno da „države članice osuđuju diskriminaciju žena u svim vidovima, suglasne su da provode, svim odgovarajućim sredstvima koja im stoje na raspolaganju i bez odlaganja, politiku otklanjanja diskriminacije žena“, zbog čega se obvezuju:

- da unesu princip ravnopravnosti muškaraca i žena u svoje nacionalne ustave ili odgovarajuće zakone, ako to već nisu učinile, kao i da osiguraju praktičnu primjenu tog principa;
- da usvoje odgovarajuće zakonske i druge mjere, uključujući i sankcije kada je potrebno, kojima se zabranjuju svi vidovi diskriminacije žena;
- da uvedu pravnu zaštitu prava žena na ravnopravnoj osnovi s muškarcima i da preko nadležnih nacionalnih sudova i drugih javnih institucija osiguraju efikasnu zaštitu žena od svakog postupka kojim se vrši diskriminacija;
- da se uzdrže od svakog postupka ili prakse diskriminacije žena i da osiguraju da javni organi i institucije postupaju u skladu sa ovom obavezom;
- da poduzmu sve potrebne mjere za otklanjanje diskriminacije žena od strane bilo koga lica, organizacije;
- da poduzmu sve mjere, uključujući i zakonodavne, radi izmjene ili ukidanja postojećih zakona, propisa, običaja i prakse koji predstavljaju diskriminaciju žena;
- da stave van snage sve unutrašnje kaznene odredbe kojima se vrši diskriminacija žena“.

Osim obveze da osude diskriminaciju žena, države ugovornice moraju unijeti načelo ravnopravnosti muškaraca i žena u svoje ustave ili odgovarajuće zakone. Konvencija, također, zahtijeva da poduzmu niz mjera na političkom, socijalnom, gospodarskom i kulturnom području kako bi se unaprijedila jednaka prava žena u svim životnim smjerovima.

U članku 5. Konvencije propisano je da „države ugovornice poduzimaju prikladne mjere radi izmjene društvenih i kulturnih običaja i otklanjanja predrasuda u ponašanju muškaraca i žena, te otklanjanja običajne i svake druge prakse zasnovane na shvaćanju o superiornosti jednog ili drugog spola ili tradicionalnoj ulozi muškaraca, odnosno žena“.

Dakle, Konvencija obvezuje države potpisnice da poduzmu odgovarajuće mjere za uklanjanje diskriminacije žena u političkom i javnom životu, i ponovno ističe da žene imaju:

- pravo glasa na svim izborima i glasovanju na referendumu,
- pravo da budu birane u sva tijela koja se biraju na javnim izborima,
- pravo da sudjeluju u kreiranju i provođenju vladine politike,
- pravo da zauzimaju rukovodeće položaje i obavljaju sve javne funkcije na svim razinama vlasti,
- pravo da sudjeluju u radu nevladinih organizacija i udruga koje se bave javnim i političkim životom u zemlji,
- pravo na predstavljanje svoje vlade na međunarodnoj razini,
- pravo da sudjeluju u radu međunarodnih organizacija.

Kombiniranje ovih prava i političkih sloboda kao što su: sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti, izražavanja, okupljanja i udruživanja, treba biti pretpostavka za punu participaciju žena u unutarnoj i vanjskoj politici zemlje. To podrazumijeva slobodu ostajanja pri svojoj volji, usvajanje vjere ili uvjerenja po svom izboru, kao i slobodu da to pojedinačno ili u zajednici, javno ili privatno, izražava obavljanjem obreda, pohađanjem vjeronauka i sl. Ograničenja su moguća samo radi zaštite javne sigurnosti, državnog poretka, zdravlja, morala, temeljnih sloboda ili drugih prava. Svatko, žena i muškarac, uvijek imaju ove slobode, i one ne mogu biti uvjetovane ili ograničavane ni u bračnoj zajednici.

Konvencija ističe da žene imaju ista građanska prava kao i muškarci tako što propisuje:

- žene imaju jednaka prava pred zakonom kao i muškarci,
- žene imaju jednaku pravnu sposobnost u građanskim stvarima i jednake šanse da se njom koriste,
- žene imaju jednaka prava na zaključenje ugovora i upravljanje imovinom,

- jednakost i ravnopravan tretman u svim fazama postupka pred sudom,
- svi ugovori i svi drugi privatni instrumenti čiji je cilj ograničavanje pravne sposobnosti žena smatraju se ništavnim i nevažećim,
- jednaka prava glede slobode kretanja i slobode izbora mjesta boravka i prebivališta.

I ova konvencija ističe da žena nije podređena muškarcu, mužu, ni u pogledu prezimena (pravni propisi su određivali da žena udajom stječe muževljevo prezime ili ime, da slijedi njegov društveni status, prebivalište, državljanstvo). Muškarac i žena ravnopravni su u pogledu zaključivanja, trajanja i razvoda braka, te roditeljskih obveza. Muškarci i žene imaju:

- jednako pravo na sklapanje braka,
- jednako pravo na slobodan izbor bračnog druga i sklapanje braka samo po slobodnoj volji i uz potpunu suglasnost,
- jednako pravo i odgovornost u braku ili prilikom razvoda,
- jednaka roditeljska prava i obveze u odnosu na djecu, bez obzira na bračni status, a interesi djece moraju biti na prvom mjestu,
- jednako pravo na slobodno i odgovorno odlučivanje o planiranju obitelji, kao i na jednak pristup informacijama, obrazovanju i sredstvima koja će im omogućiti da se koriste ovim pravima,
- jednako pravo u pogledu starateljstva, tutorstva, upravljanja imovinom i usvajanja djece ili sličnih institucija ako one postoje u nacionalnom (državnom) zakonodavstvu, pri čemu interesi djeteta uvijek moraju biti na prvom mjestu,
- jednaka osobna prava muža i žene, uključujući pravo na izbor obiteljskog imena, profesije i zanimanja,
- jednako pravo oba bračna druga u pogledu vlasništva nad imovinom: stjecanja, upravljanja, uživanja i otuđivanja imovine, bez obzira na to da li se ovo obavlja besplatno ili za znatnu materijalnu nagradu.

U mnogim kulturama žene su bile u situaciji da su im bračnog druga birali roditelji, rodbina, tutor ili druge osobe. Izbor nije bio rezultat slobodne volje. U tim kulturama žena je bila tretirana kao objekt. Ovakva je situacija i danas *de facto* zastupljena u mnogim državama arapskog svijeta (Saudijska Arabija, Afganistan, Alžir, a to čak dozvoljava i Kur'an, odnosno „sveti nauk“ u islamu – „Uma“).

Konvencija ističe da ženama pripadaju i ekonomska, socijalna i kulturna prava, pod jednakim uvjetima i bez diskriminacije na osnovu spola.

Neka od „ekonomskih prava“ su: pravo na rad kao neotuđivo pravo svih ljudi; pravo na jednaku mogućnost zapošljavanja; pravo na slobodan izbor profesije i zaposlenje; pravo na jednaku nagradu uključujući i beneficije, na jednak tretman za jednak rad; pravo na socijalnu zaštitu, naročito u slučaju odlaska u mirovinu; pravo na zdravstveno osiguranje, uključujući i biološku i reproduktivnu funkciju žene; pod prijetnjom sankcija zabranjuje se davanje otkaza trudnoj ženi ili ženi na porodijskom dopustu; uvođenje plaćenog porodijskog dopusta i dr.

U „socijalna prava“ spadaju: osiguranje posebne zaštite žena za vrijeme trudnoće na onim radnim mjestima za koja je dokazano da štetno djeluju na trudnicu; ravnopravna dostupnost zdravstvenih usluga, uključujući i one koje se odnose na planiranje obitelji, pravo na obiteljska davanja; pravo na bankarske zajmove, hipoteke i kredite; pravo sudjelovanja u športu, rekreativnim aktivnostima; primjenu odredbi na žene na selu i dr.

Što se tiče priznavanja i uživanja kulturnih prava, Konvencijom se potpisnice obvezuju na: jednake uvjete glede karijere i profesionalnih usmjerenja; jednake mogućnosti učenja i stjecanja diploma u obrazovanju; dostupnost jednakim nastavnim programima, jednake ispite; otklanjanje tradicionalnih shvaćanja o ulogama muškaraca i žena; stvaranje mješovitih odjeljenja u obrazovnim ustanovama; jednake mogućnosti za stipendiranje i dr.

Možemo zaključiti da Konvencija o eliminiranju svih oblika diskriminacija predstavlja jedan od najznačajnijih instrumenata za zaštitu ženskih prava. Ona ima značaj Univerzalne deklaracije, jer na jednom mjestu priznaje ženama građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava i obvezuje države potpisnice na poduzimanje konkretnih mjera.

Deklaracija o eliminiranju nasilja nad ženama, usvojena tijekom Generalne skupštine Rezolucijom 48/104

Nasilje nad ženama došlo je u žižu međunarodnog interesa upravo donošenjem Konvencije o eliminiranju nasilja nad ženama. Naime, nasilje nad ženama u okviru obitelji oduvijek je skrivano. Tek u novije vrijeme počelo se govoriti o nasilju, što je podrazumijevalo napastvovanje ili uznemirivanje na radnom mjestu, prisilnu prostituciju i trgovinu ženama. Sljedeće pitanje koje je došlo u središte interesa jest nasilje nad ženama u obitelji, koje se često naziva „domaćim nasiljem“.

Ovaj oblik nasilja ima izravne korijene u tradicionalnoj patrijarhalnoj obitelji, u kojoj dominira muškarac, a žena i djeca su tretirani kao ‘vlasništvo’, ‘svojina’. Jedino ‘ON’, ‘pater familias’ ima pravo upravljati, odlučivati, raspolagati stvarima i ‘njima – ženom i djecom’. S obzirom na ovakve korijene, nasilje nad ženama dugo nije tretirano izvan intimnog odnosa bračnih parova. Država često ovo nasilje ignorira, odbacuje, iako se u ovu vrstu nasilja uključuje:

- pobačaj ženske djece i čedomorstvo,
- zanemarivanje, fizičko i seksualno zlostavljanje ženske djece, često od članova obitelji i porodice,
- silovanje u braku,
- oblik nasilja vezan za kulturu, tradiciju i običaje, od kojih su neki izvor kulturnog ponosa, uključujući ‘*sati*’ (samožrtvovanje udovica),
- unakazivanje ženskih genitalija i ostalih dijelova tijela,
- ritual udovištva i nasilja u svezi sa običajem miraza,
- nasilje koje se događa u konfliktnim situacijama (npr., u ratu), kada vojska i policija vrše sve vrste zlostavljanja – fizičkog, psihičkog, seksualnog i dr., kako bi uništili moral i integritet ženske osobe.

Građanska prava štite integritet ljudske osobnosti, odnosno ličnosti, a zaštita ženske osobnosti zaslužuje istu pozornost kao i muška. Potrebno je stalno razvijanje svijesti o donošenju instrumenata kojima će se štititi posebnosti žene, kao i razvijanje politika o suzbijanju nasilja nad ženama i donošenju preventivnih mjera, koje bi sprječavale nasilje bilo koje vrste nad ženama.

Konvencija o pristanku na brak, minimalnoj dobi za brak i registriranju braka, usvojena tokom Generalne skupštine 7. studenog 1962.

Ona određuje da se brak može zaključiti samo slobodno i javno izraženom voljom, pred mjerodavnim/ nadležnim tijelom, i u starosnoj dobi koju zakon odredi. U članku 1. Konvencije propisano je:

„Nijedan brak se neće zakonski zasnovati bez potpunog i slobodnog pristanka obje strane, takav pristanak trebaju osobno izraziti u javnosti, pred organom koji je kompetentan da ozvaniči brak pred svjedocima kao što je propisano zakonom. Iznimno od gornjeg stavka neće biti potrebno za jednu stranu prisustvo kada je mjerodavni organ uvjeren da su prilike iznimne i da je ta strana, pred nadležnim organom i na način kao što je propisano zakonom, izrazila i nije povukla svoj pristanak...“

Nadalje, u članku 2. Konvencije propisano je:

„Države potpisnice ove konvencije poduzet će zakonske aktivnosti da odrede minimalnu dob za brak. Nijedan brak se neće zasnovati kod bilo koje osobe ispod ove dobi, osim kad je nadležni organ dao oprost vezan za dob iz ozbiljnih razloga, a u interesu budućih supružnika.“

Člankom 3. propisana je sljedeća obveza: *„Sve brakove uknjižit će u odgovarajući registar nadležni organ...“*¹³

Povjerenstvo za položaj žena – institucija utemeljena na Povelji UN-a, osnovana 1947.

Komisija se sastoji od 45 članova, biranih u svojstvu predstavnika država, prema geografskom kriteriju. Zadatak joj je da priprema studije, izvještaje i preporuke o ljudskim pravima i srodnim pitanjima koja se tiču žena. Ona je igrala značajnu ulogu u pokretanju programa UN-a, čiji je cilj da se iskorijeni „*de jure* i *de facto*“ diskriminacija žena, kao i u izradi glavnih suvremenih ugovora koji se bave pravima žena. U novije vrijeme Povjerenstvo se više posvetilo pitanjima uloge i potreba žena u suvremenom društvu, kao i poboljšanja njihova političkog, ekonomskog i socijalnog položaja. Izvještaji pokazuju da je do sada bilo

¹³ Konvenciju o pristanku na brak, minimalnoj dobi za brak i registriranju braka usvojila je Generalna skupština 7. studenog 1962. godine – iz „Teorija prava“ (materijali za pripremanje ispita na postdiplomskom studiju, prof. dr. Zdravko Grebo, sveska I, Sarajevo, listopad 2002. godine).

lakše baviti se promoviranjem ženskih prava, nego rješavanjem specifičnosti koje se javljaju u njihovu kršenju. Povjerenstvo je ovlašteno razmatrati pritužbe kojima se upozorava na kršenje 'ženskih prava', ali, kako izvještaji pokazuju, podnesene pritužbe se koriste samo kao izvori informacija pri izradi studija.

Ugovor o osnivanju Europske zajednice/unije¹⁴

Članak 13. Ugovora o osnivanju Europske zajednice glasi:

„Bez predrasuda prema drugim odredbama ovog Ugovora, i unutar granica moći koje su mu date od strane Zajednice, djelujući/postupajući jednoglasno prema prijedlogu Komisije, Vijeće može, nakon dogovora sa Europskim parlamentom, poduzeti odgovarajuću radnju u borbi protiv diskriminacije zasnovane na spolu, rasi ili etničkom porijeklu, religiji ili vjeri, invaliditetu, godinama ili seksualnoj orijentaciji.”

Ovaj članak podrazumijeva da diskriminacija zasnovana na rodu ili seksualnoj orijentaciji može biti osnova za poduzimanje nekih radnji od strane EU. Bilo koja zemlja koja želi postati članica EU mora se obvezati da će osiguravati ljudska prava i boriti se protiv diskriminacije. Prema tome, nije samo dovoljno da država usvoji zakone koji bi zadovoljili formalni kriterij, već se mnogo više cijeni njihovo uspješno implementiranje.

Europski sustav za zaštitu ljudskih prava ustanovljen je od Savjeta Europe i regionalnih međuvladinih organizacija, koju je 1949. godine osnovala skupina zapadnoeuropskih zemalja privrženih očuvanju slobode i demokracije. Pravni izvori sustava ljudskih prava Savjeta leže u dva ugovora – Europskoj konvenciji o ljudskim pravima i Europskoj socijalnoj povelji. Konvencija jamči osnovna građanska i politička prava, a Povelja proglašava katalog ekonomskih i socijalnih prava. Svaki od tih ugovora uspostavlja vlastiti institucionalni okvir za provođenje 'ljudskih prava'. Što se tiče 'ženskih ljudskih prava', nama je zanimljivija Konvencija, na koju ćemo se i osvrnuti u sljedećem odjeljku.

¹⁴ Vijeće Europe, 10. izvješće (veljača – travanj 2005.); dokument koji je predstavio generalni sekretar – „Bosna i Hercegovina: Ispunjavanje obaveza i implementacija postpristupnoga programa”, Informativni dokumenti SG/Inf (2005)8, 25. travanj 2005., dostupno na <http://www.coe.ba/pdf/10-rep-final-bs.pdf>.

Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njezinih protokola iz 1950.

Potpisana je 4. studenog 1950., a stupila je na snagu 3. rujna 1953. godine. U izvornom obliku garantira sljedeća prava: pravo na život, pravo da se ne bude podvrgnut mučenju, nečovječnom ili ponižavajućem postupku ili kazni, slobodu od ropstva, pravo na slobodu i sigurnost ličnosti i na pravičan postupak, slobodu od *ex post facto* zakona i kazni, pravo na privatnost, slobodu misli, savjesti i vjere, slobodu izražavanja i mirnog okupljanja i pravo na sklapanje braka i zasnivanje obitelji. Dakle, zahtijeva se da 'strana' (država) štiti ova prava pred sudom.

Članak 14. posebno ističe nediskriminaciju, koja se odnosi na „*uživanje prava i sloboda predviđenih ovom Konvencijom osigurava se bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, kao što su spol, rasa, boja kože...*“. Ovdje je osobito važno da određene skupine nemaju različit tretman, nego imaju suštinske jednakosti, a ne nejednakosti. Iako je ova odredba, reklo bi se, uopćena, „*bez diskriminacije spola*“, a i Konvencija ne tretira posebno „*ženska ljudska prava*“, ipak je vrlo važna za nediskriminirajući 'status' žena pred sudom. Uživatelj ovih prava i sloboda je 'svatko' unutar jurisdikcije države ugovornice, što znači da je u ovoj konvenciji državljanstvo osobe bez značaja. Drugo je pitanje provedbe/implementiranja ove konvencije u praksi.

Bečka deklaracija i Program akcije

Na Konferenciji o ljudskim pravima u Beču 1993. godine donesena je Deklaracija i Program akcije, koji pozivaju na veću integraciju ženskih prava u sustav ljudskih prava UN-a. Tu se uvodi i pojam ženskih ljudskih prava (Human rights of women). U tom se dokumentu ističe: „*Ljudska prava žena i djevojaka su neotuđivi, integralni i nedjeljivi dio univerzalnih prava. Potpuna i jednaka participacija žena u političkom, građanskom, ekonomskom, socijalnom i kulturnom životu, na nacionalnoj i međunarodnoj razini i iskorjenjivanje svih oblika diskriminacije na temelju spola jesu prioritetni ciljevi međunarodne zajednice.*“¹⁵ Donošenje ove konvencije bio je veliki napori nevladinih „ženskih organizacija“, koje se bave ženskim ljudskim pravima.

15 Bečka deklaracija i Program akcije, dio prvi, odjeljak 18.

Osnovni principi zaštite međunarodnih ljudskih prava, a time i ženskih ljudskih prava jesu: zaštita od bilo kojeg oblika diskriminacije i obveza države da štiti i osigura ženska ljudska prava.

Žene koriste različite mogućnosti u zagovaranju i promociji ženskih ljudskih prava:

- sudjelovanjem na raznim konferencijama, tražeći izradu novih i izmjenu postojećih pravnih normi i dokumenata kao što su: konvencije, deklaracije, rezolucije i drugih pravnih normi,
- uvođenjem ili pokušajima uvođenja „gender senzitivnog jezika“,
- nastojanjima da se domaći zakoni što dosljednije usklade s međunarodnim principima i pravnim dokumentima.

2.4. Propisi Bosne i Hercegovine

Ustav Bosne i Hercegovine

U Ustavu Bosne i Hercegovine se govori o ljudskim pravima i fundamentalnim slobodama, o osiguranju ljudskih prava i temeljnih sloboda, o osiguranju prava na zaštitu osobnih sloboda, o ljudskom integritetu, dostojanstvu i o drugim pravima i slobodama u oblasti ljudskih prava. On zabranjuje diskriminaciju u pogledu priznavanja, uživanja i zaštite ljudskih prava: „Uživanje prava i sloboda, predviđenih Ustavom ili međunarodnim sporazumima, koji su navedeni u Aneksu Ustava, osigurano je svim osobama u Bosni i Hercegovini, bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi kao što su: spol, rasa, jezik, vjera, političko i drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost s nacionalnim manjinama, imovina, rođenje ili neki drugi status“. Ustav BiH potvrđuje jednakost žena i muškaraca ne samo kada se govori o zabrani diskriminacije već i izravno prihvaćajući međunarodne konvencije o zaštiti ljudskih prava kao sastavnicom Ustava BiH.

Ustav BiH ne propisuje obveznu zastupljenost spolova (proporcija, kvota i dr.) u zakonodavnim i izvršnim tijelima vlasti. No, on sadrži odredbe o zabrani diskriminacije na osnovu spola utvrđene u Ustavu BiH i u međunarodnim dokumentima u Aneksu I Ustava, što je važno za uspostavu rodno osjetljivih proračuna.

Ustav Federacije Bosne i Hercegovine

On jamči jednakost muškaraca i žena. Međunarodni dokumenti i dodatak Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine imaju pravnu snagu ustavnih odredbi,¹⁶ te su također garant zaštite ljudskih prava

Ustav Republike Srpske

Jamči jednakost muškaraca i žena odredbom koja govori o ravnopravnosti građana u slobodama, pravima i dužnostima, o jednakosti pred zakonom i uživanju iste pravne zaštite. Također, prava i slobode koje se jamče Ustavom ostvaruju se sukladno Europskoj konvenciji o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda¹⁷.

Izborni zakon Bosne i Hercegovine

Njim se uređuje izbor članova i zastupnika parlamenta BiH, članova Predsjedništva, te načela koja važe za izbore na svim razinama vlasti u BiH.

Ne sadrži odredbe o zabrani diskriminacije po osnovu spola. Izborni zakon BiH propisuje kvotu sastavljanja mješovitih otvorenih izbornih lista, tako da na izbornim listama mora biti zastupljeno najmanje 1/3 kandidata brojčano manje zastupljenog spola.

16 U dodatku Ustava Federacije Bosne i Hercegovine prihvaćen je 21 međunarodni dokument za zaštitu ljudskih prava koji ima snagu ustavnih odredbi, a među koje spada: Konvencija o državljanstvu udatih žena (1957.), Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966.), međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966.), Konvencija o pravima djeteta (1998.) i dr.

17 Poglavlje o ljudskim pravima i osnovnim slobodama dopunjeno je Amandmanom LVII, a točka 3. Amandmana LVII glasi: „odredbe članaka 13., 22., 23., 24., 25., 26., 28. i 30. Ustava o pravima i slobodama ostvarit će se sukladno odgovarajućim odredbama članaka od 8. do 11. Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda”.

Zakon o sukobu interesa u institucijama vlasti Bosne i Hercegovine

Njim se uređuju obveze izabranih dužnosnika, nositelja izvršnih funkcija i savjetnika u institucijama vlasti BiH u obnašanju dužnosti. Vrlo široko je određena nespojivost obavljanja određenih funkcija, pa čak i za članove školskih odbora koji nisu ni plaćeni za svoj rad, sa drugim propisima odnosno dužnostima i funkcijama. Na identičan način ovu oblast reguliraju entitetski zakoni o sukobu interesa te ih iz tih razloga ovdje nećemo posebno elaborirati.

Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini

Ovim se zakonom uređuje, promovira i štiti ravnopravnost spolova. Jamče se iste i jednake mogućnosti svim osobama, kako u javnom tako i u privatnom životu, odnosno sferi života. Na taj način se podiže garancija zaštite ljudskih prava, osobito ljudskih ženskih prava, na koje se najčešće primjenjuju dvostruki standardi diskriminacije.

Zakon utvrđuje da su „spolovi (su) ravnopravni“. Puna ravnopravnost se jamči u svim segmentima društvenog života, a osobito u oblasti obrazovanja, ekonomije, zapošljavanja i rada, socijalne i zdravstvene zaštite, športa i kulture, javnog života i medija, bez obzira na bračno i obiteljsko stanje.

U normativnom planu, Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH¹⁸ veliki je iskorak u pogledu eliminiranja diskriminacije žena, osobito u oblastima političkog i javnog života jer i normativno uređuje kao kazneno djelo svaki čin nasilja i uznemiravanja koji je zasnovan na spolu.

Zakon o zabrani diskriminacije

Usvajanje Zakona o zabrani diskriminacije¹⁹ podrazumijeva uvođenje novih koncepata u pravni sustav BiH. Ovim zakonom širi se broj tijela za zaštitu od diskriminacije te se sudska zaštita povjerava i općinskoj

¹⁸ „Službeni glasnik BiH“, broj:16/03.

¹⁹ „Službeni glasnik BiH“, broj: 59/09.

razini sudbene vlasti. Također, ovaj zakon definira diskriminaciju kao nepravičan tretman, koji izravno ili neizravno ograničava: priznavanje ili uživanje prava i sloboda po osnovu rase, boje kože, jezika, religije, vezu sa nacionalnom manjinom, političkim ili bilo kojim drugim uvjerenjem, imovinu, članstvo u sindikatu ili nekom drugom udruženju, obrazovanju, socijalni status, spol, spolno izražavanje ili orijentaciju kao i na nekom drugom osnovu.

Oblici diskriminacije žena

Spol je, *inter alia*, zabranjeni temelj diskriminacije. Diskriminacija na osnovu spola zabranjena je u svakom modernom instrumentu ljudskih prava. Konvencija o eliminiranju svih oblika diskriminacije žena (Ženevska konvencija) pojavila se kao temeljni međunarodni ugovor koji zabranjuje ovakvu diskriminaciju.

U Bosni i Hercegovini je u lipnju 2003. godine usvojen Zakon o ravnopravnosti spolova na razini države. Usvajanjem ovog zakona BiH je postala prva država u regiji koja je donijela takav sveobuhvatan zakon. Međutim, potrebno je donošenje dodatnih zakona kako bi se osigurala puna provedba Zakona i kako bi se realizirala ravnopravnost spolova u praksi. Općepoznato je da implementiranje ovog zakona i u Federaciji BiH i u Republici Srpskoj kao entitetskim jedinicama države BiH ide vrlo teško, u svim sferama javnog života. Ipak, u BiH je došlo do važnih promjena institucionalnog okvira, u svezi sa ravnopravnošću spolova. Zakonodavna tijela, na državnoj i entitetskoj razini, formirala su povjerenstva za ravnopravnost spolova. U Federaciji BiH (FBiH)²⁰ i Republici Srpskoj (RS)²¹ utemeljeni su *gender* centri, kao neovisne vladine agencije. Posredstvom tih centara imenovane su osobe zadužene za *gender* pitanja ('gender focal points') pri državnim, entitetskim i općinskim izvršnim tijelima vlasti. Zastupnička, odnosno zakonodavna tijela, državni i entitetski parlamenti (Zastupnički dom FBiH i Narodna skupština RS-a) imaju formirana povjerenstva za ravnopravnost spolova. Također, svih deset kantona/županija u Federaciji BiH pri skupštinama kantona/županija, kao zakonodavnom tijelu, imaju formirane *gender* centre za ravnopravnost spolova. Poznato nam je i da neke

20 Utemeljeno 2000. godine.

21 Utemeljeno 2002. godine.

općine u FBiH i RS-u, pri općinskim vijećima i skupštinama općina, kao zakonodavnim tijelima u jedinicama lokalne samouprave, imaju utemeljena tijela (povjerenstva ili odbore za ravnopravnost spolova).

BiH ima dosta instrumenata neophodnih za ispunjenje obveza po Ženevskoj konvenciji (Dejtonski sporazum, Vašingtonski sporazum, Ustav Bosne i Hercegovine, koji *kao najviši zakonodavni propis propisuje zaštitu svih građana BiH od zlostavljanja i nehumanog, ponižavajućeg postupanja, što predstavlja neizravnu obvezu državnih institucija i zakonodavnih tijela da dalje reguliraju i osiguraju zaštitu žene od nasilja. To je i učinjeno kroz Zakon o ravnopravnosti spolova BiH i kaznenopravne propise Republike Srpske i Federacije BiH. Osim toga, obitelj i maloljetna djeca dodatno su zaštićeni kroz porodične zakone RS-a i FBiH*, no svakodnevne prilike i razna izvješća pokazuju da je diskriminacija žena sveprisutna u skoro svim sferama života. Razlog tome je što djela ne slijede riječi. Izvješća koja daju ženske organizacije pokazuju alarmantnu sliku svakodnevne borbe žena u BiH za ostvarivanje prava koja uživaju na papiru. Žene se smatraju ‘osobama od posebnog interesa’. Žene, ne samo u BiH, već i u Hrvatskoj i okruženju, suočene su sa stalnom neravnopravnošću. Takva neravnopravnost vidi se u okolnostima i posljedicama kršenja ljudskih prava, u nedostupnosti pravnih lijekova, u cilju zaštite od tih kršenja. Postoje različita stajališta o čimbenicima koji na to utječu, ali nijedan nije prioritetan u odnosu na drugi i moglo bi se kazati da je kohezija svih čimbenik koji dovodi do kršenja ženskih ljudskih prava. Neke bosanskohercegovačke autorice²² navode da su „utjecaj patrijarhalnog nasljeđa, utjecaj komunističkog nasljeđa i poslijeratni tranzicijski procesi kroz koje prolazi BiH“ čimbenici od bitnog, ako ne i presudnog utjecaja na kršenje ženskih ljudskih prava. Pored toga, u javnosti se održava mit o ‘ženi-majci’, ‘tri stuba kuće’, ‘seksualnom objektu-bombi’, ‘životinji-mački’. Vrlo često i same žene održavaju takvo mišljenje, možda i ne razumijevajući bit problema, kao ni štetne posljedice takve diskriminacije, koju uopće i ne prepoznaju kao takvu.²³

22 Dr. Jasna Bakšić-Muftić u suradnji s Global Rights, a prema *pilot istraživanju STAR-a “Zato što smo žene – Socio-ekonomski status žena u BiH”* (autorice: dr. Jasna Bakšić-Muftić, dr. Nada Ler-Sofranić, dr. Jasminka Gradašević-Sijarić, mr. Maida Fetahagić), 2003., str. 64.

23 U razgovoru s predstavnikom Croatia osiguranja, poslovnicu Žepče, a u svezi sa prijemom zaposlenika u Croatia osiguranje, podružnica Kakanj, inzistirano je da to isključivo bude muškarac. Na to je jedna od kandidatkinja odgovorila: „...pa to i treba biti muško... ulaznje u kavane i razgovori s vozačima i klijentima te ‘vrste’ nisu za žene...“, intervju 14. 11. 2006. u Zenici vodila Ružica Jukić-Ezgeta, tajnik Ministarstva za pravosuđe i upravu.

a) 'Politička diskriminacija'

Istina je da se pravni status žena dosta poboljšao, što je vidljivo i kroz naprijed nabrojane dokumente, ali stvarni položaj žene u smislu njezine 'jednakosti' daleko je od toga. Žene su i dalje marginalizirane u javnom i političkom životu, a nerijetko i u privatnom (obiteljskom) životu. Plaće su im manje, žrtve su siromaštva, nasilja nezaposlenosti. Živimo u demokraciji u kojoj žene čine više od polovice ukupne populacije a opet nisu zastupljene u centrima moći – političkim strankama, te nemaju ni moć odlučivanja. Jednaka zastupljenost i jednak doprinos muškaraca i žena vrlo su važni, ako i ne najvažniji, za razvoj demokracije. Žene u današnjim 'demokracijama' uživaju formalnu jednakost s muškarcima: pravo glasanja, biranja i da budu birane, odnosno da se kandidiraju za svaku političku poziciju. No, i pored prava na izbornu kandidaturu, broj žena uključenih u politiku i onih koje sudjeluju u politici vrlo je malen, a iz takvih odnosa proizlazi da su žene zaista i *de facto* i *de jure* u diskriminirajućem položaju u odnosu na muškarce. Njihova stvarna moć u politici i gospodarstvu samo je u formalnom smislu 'velika'.

Žene imaju važnu ulogu tijekom izborne kampanje i mobiliziranja sredstava, ali vrlo rijetko preuzimaju vodeće položaje u procesu donošenja odluka. Naime, manje od 11% vođa stranaka diljem svijeta su žene.²⁴

b) 'Diskriminacija na poslu'

Mlade i obrazovane žene često vjeruju da ih diskriminacija ne pogađa ni na jedan način. Zapošljavaju se i primećuju da ima podjednako žena šefova koliko i muškaraca. Međutim, ako pogledamo dalje, što se više krećemo ka vrhu, sve je manje žena na vodećim položajima.

Prošlogodišnja analiza, koju je obavio Catalyst, govori da je među ljudima koji ostvaruju najveća svjetska primanja svega 3,3% žena i 96,7% muškaraca. I ne samo to, muškarac i žena na početku karijere, sa istim uvjetima, dobivaju istu početnu plaću, ali desetak godina kasnije žena će zarađivati manje u odnosu na muškarca za potpuno isti posao.

Što se događa? Žene koje su intervjuirane u ovom istraživanju kažu da su glavne i najvažnije barijere stereotipi. Naime, žene su izuzete iz nekih 'poslovnih tradicija' (kakva je, na primjer, golf) i teško dopriru do tzv. 'linijskog posla'. Linijski su poslovi oni poslovi koji radom vode izravno ka vrhu. Ni žene ni šefovi

²⁴ Dostupno na: www.idea.int/women/parl/ch2a.htm.

ne mogu objasniti zašto žene ne dobivaju ove poslove, ali sigurno je da podizanje djece ima veliku ulogu. Obojene žene navode nepostojanje mentora kao još jednu bitnu barijeru ka uspjehu. Suočimo se s činjenicama: žene češće uzimaju slobodne dane ili smanjuju radne sate. Prema istraživanju, 36% žena menadžera radi *part-time* tokom svoje karijere, a istu stvar radi 11% muškaraca. Vjerojatno većina žena to čini da bi odgajala decu i, sve češće, da bi se brinula o starijim članovima obitelji i/ili porodice. Zato bi poslovi trebali biti fleksibilniji ako se nastoji da i žene budu u njima.

Da bi uspjele u muški orijentiranoj poslovnoj kulturi, mnoge žene osjećaju potrebu da pronađu svoj put, svoj stil rada, u kome će se osjećati dobro i gdje će se moći dokazati. Ovo je vjerojatno razlog što mnoge žene napuštaju posao da bi otpočele svoj vlastiti. Žene započinju vlastite poslove dva puta više nego muškarci. Mlade žene poslije odgovarajućeg obrazovanja često i ne prihvaćaju poslove u korporacijama, koje prema ženama nisu 'prijateljski raspoložene' i kod kojih ne postoje olakšanja poput fleksibilnog radnog vremena. Na koncu konca, to je gubitak takvih kompanija, a ne njihov.²⁵

Formalno, diskriminacija je zabranjena u Bosni i Hercegovini. Međutim, pozitivni pravni propisi koji reguliraju područje ravnopravnosti spolova, kao i odredbe o nediskriminaciji, ne implementiraju se. Diskriminacije zasnovane i povezane s patrijarhalnim normama društva predstavljaju duboko ukorijenjen i široko rasprostranjen društveni problem. Kako je istaknuto u Izveštaju u sjeni: "iza fasade civilizacije i modernog života, BiH je duboko tradicionalno i patrijarhalno društvo"²⁶. Premda su od početka druge polovice prošlog stoljeća žene u BiH uživale formalnu i pravnu jednakost s muškarcima, stvarni status žena bio je pod jakim patrijarhalnim utjecajem. Prema pilot istraživanju STAR-a²⁷, sva nedavna istraživanja o statusu žena u BiH ukazuju na sveprisutnost vrijednosti patrijarhalne kulture kao zajedničkog faktora.

25 „Žene i diskriminacija na poslu“, www.vesta.ba

26 Izveštaj u sjeni nevladinih organizacija iz Bosne i Hercegovine o implementaciji CEDAW konvencije i o ženskim ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini iz siječnja 2004. godine, dostupno na: http://www.globalrights.org/site/DocServer/CEDAW_Final_revised__12.04.pdf?docID=150.

27 „Zato što smo žene – Socio-ekonomski status žena u BiH“, autorice: dr. Jasna Bakšić-Muftić, dr. Nada Ler-Sofranić, dr. Jasminka Gradašćević-Sijarić, mr. Maida Fetahagić, World Learning Pilot STAR, 2003.

c) 'Diskriminacija prava na obrazovanje'

Najočitiji primjer spolne diskriminacije u obrazovanju vidljiv je u samom pravnom okviru u BiH s obzirom na činjenicu da ni zakonski okvir obrazovanja nije riješen zbog različitog pristupa entiteta (Federacije BiH i RS-a) tom problemu. Pored zakonskog okvira, tradicionalni pristup vrijednostima koje proizlaze iz 'obrazovanja' uvijek i još uvijek idu na uštrb ženske djece, odnosno ženske populacije.

Tako se u analizi objavljenoj na internetu koju je provela Gordana Mlinarević kaže:

„Zbog još uvijek nerazriješenog zakonskog okvira o visokoškolskom obrazovanju i univerzitetima u BiH, studenti još uče prema staromodnim programima, koji između ostalog podržavaju patrijarhalni poredak.“

Sažeti izvještaj preuzet iz Institucionalne evaluacije sedam univerziteta u BiH kaže:

„Visoko obrazovanje u BiH vrlo je ograničeno zakonskom situacijom, koja ne predviđa okvir koji bi pomogao u oslovljavanju sadašnjih i budućih izazova s kojima se suočavaju univerziteti... Različiti zakoni, koji su na snazi, predstavljaju različite varijacije starog jugoslovenskog modela, koji je kao model nekompatibilan s ciljevima Bolonjskog procesa i koji je već uveliko napušten širom bivših republika.“²⁸

Kako Bosna i Hercegovina nije slijedila susjedne zemlje što se tiče usvajanja kvalitetnog Zakona o visokoškolskom obrazovanju, ni univerziteti nisu pratili dobre prakse i primjere iz susjednih ili drugih zemalja u uvođenju studija roda na dodiplomskim studijima. Niti jedan univerzitet nema ponuđen studij roda na dodiplomskoj ili postdiplomskoj razini. Zbog toga, BiH nema dovoljno stručnjaka koji bi mogli prepoznati načine na koje se rodne podjele prepliću s drugim društvenim podjelama i koji bi, s različitih aspekata, mogli ukazati na probleme nasilja nad ženama u obitelji, te zločina mržnje i nasilja nad osobama pozitivnim na HIV.

Drugo, ali ne manje važno pitanje jest nepostojanje predmeta Seksualno obrazovanje na bilo kojoj razini

²⁸ Institucionalna evaluacija sedam univerziteta u Bosni i Hercegovini - izvještaj pripremljen od strane Europskog udruženja univerziteta (the European University Association), zajednički projekat Europske komisije i Vijeća Europe, prosinac 2004, str. 15., točka 14.

obrazovnog sustava. Zbog toga ne iznenađuje postojanje tolikih tabu pitanja u pogledu osoba pozitivnih na HIV ili toliko nasilja nad ženama ili rodnim manjinama. Mladi trenutno samo kroz projekte „peer edukacije“ uče o pitanjima koja se odnose na zdravlje mladih, kao što su HIV/AIDS, seksualno prenosive bolesti, prevencija trudnoće, zlouporaba alkohola i droga, seksualnost itd.²⁹

Iako konvencije zabranjuju diskriminaciju po ovoj osnovi, a često i državno zakonodavstvo sankcionira počinitelje diskriminacije na ovoj osnovi, i to kazneno a ne prekršajno, ipak pravo na obrazovanje s obzirom na spol nije svima isto dostupno. Nerijetki su primjeri da se ženskoj djeci ne dozvoljava ići u školu. Isprike se nalaze najčešće u patrijarhalnim, tradicijskim shvaćanjima, ali i u siromaštvu, koje i u ovom području u svom najtežem obliku pogađa ženu.

Neobrazovanom ženom (mada sve češće i obrazovanom, kako vidimo iz primjera ne samo u BiH nego i u Hrvatskoj i širem okruženju) više se manipulira, trguje, prostituira, zlostavlja i dr.

29 Gordana Mlinarević, „EU vrijednosti i BiH”, pdf., 2006. godine, str. 26., (http://test.soros.org.ba/images_vijesti/stipendisti_2006/program_podrske_ispitivanjima_iz_oblasti_javnih_politka/gorana_mlinarevic-eu_vrijednosti_i_bih.pdf)

Zaključak

Danas žene u BiH nisu jednake muškarcima u uživanju prava na sudjelovanje u javnom i političkom životu. Ali, ranija iskustva pokazuju da žene nisu nikad imale većeg političkog utjecaja – ni u komunističkom periodu – i da njihovo prisustvo u političkim tijelima vlasti nije nikad preraslo u njihovu istinsku snagu. Ovo nasljeđe proizvodi suvremene posljedice, a jedna od njih je to što suvremeni sustavi ne prepoznaju važnost i svrhu sudjelovanja žena u političkim procesima. Diskriminacija žena u političkom i javnom životu pokazuje nesuglasje između zakona i stvarnog života, između međunarodnog javnog zakonodavstva i domaćeg zakonodavstva. Diskriminirajuća podjela moći između žena i muškaraca je vidljiva. Od uvođenja višestranačja u BiH žena je samo jedanput bila predsjedavajuća u Predsjedništvu BiH – to je 1992. godine bila Biljana Plavšić. Sve druge pozicije, gdje se steže i grabi moć, obnašali su muškarci.

Premda se situacija u bosanskohercegovačkom zakonodavstvu polako popravlja u pogledu zabrane diskriminacije na osnovu spola (roda)³⁰ i seksualne orijentacije, ona je još uvijek daleko od ispunjavanja kriterija EU. S obzirom na brzinu promjena i opći interes vladajućih političkih struktura u odnosu na spomenuta pitanja, moglo bi proći još mnogo godina dok zakoni Bosne i Hercegovine ne dostignu standarde EU u pogledu nediskriminacije. Nadalje, napredovanje u pogledu implementiranja još je i lošije. Napravljeni su samo manji pomaci u pogledu stvarnog oslovljavanja pitanja nediskriminacije. Nije dovoljno samo usvojiti zakon i očekivati da se sam implementira. Potrebno je poduzeti izvjesne korake u promoviranju i implementiranju tog zakona. Treba uložiti puno truda i znoja radeći na terenu – podučavajući u tom pravcu pučanstvo sklono stereotipiziranju.

Diskriminatorna praksa sprječava jednako sudjelovanje na tržištu rada. Profesionalne i poslovne organizacije isključivo su muške. To ženama sprječava pristup resursima, informacijama vezanim za rad, obuku, odnosno

30 Spol i rod – Wikipedija

Dok je riječ *Spol* uobičajena u jeziku i označava razliku između muškog i ženskog, odnosno muškaraca i žena, u suvremenoj upotrebi potrebno je “*spol*” i rod. Razlika se obično ne čini u svakodnevnom jeziku, ali je važna u diskusijama o društvenim problemima. hr.wikipedia.org/.../Spol_i_rod

doškoloavanje. Čak i u onim područjima gdje se generalno zapošljavaju žene (obrazovanje, pravosuđe, zdravstvo), na rukovodećim mjestima, gdje se donose odluke, skoro da i nema žena (dekanica, predsjednica Vrhovnog suda, državnih odvjetnika, predsjednica Visokog sudbenog i tužiteljskog vijeća u BiH).

Vrlo važna prepreka ekonomskom osnaživanju žene jest ta što su muškarci tradicionalno vlasnici privatne imovine, bez obzira što i žene nasljeđuju nekretnine. Ovaj je problem dodatno kompliciran jer u suvremenom društvu većina kredita traži garanciju u nekretnini. Kako žene ne mogu dokazati vlasništvo, često nemaju pristup kreditima, što im umanjuje ostvarivanje prihoda. Ovo je u praksi vezano za pristup zapošljavanju. Tako je i na ovaj način žena u podčinjenom položaju. Istina, Porodični zakon BiH je pravno pozitivno uredio ovu stvar u smislu da je sva „bračna stečevina (je) ½“, što bi ubuduće trebalo olakšati kreditnu osposobljenost žena u bosanskohercegovačkom društvu, odnosno dovesti do ekonomskog osnaživanja žena.

Nasilje u obitelji i/ili porodici pojavljuje se kao dodatni problem za žene. Prema nekim istraživanjima, oko 60% žena u BiH žrtve su nasilja. U afričko-azijskim zemljama ta istraživanja nisu javno objavljena, ali se pretpostavlja da je taj broj daleko veći. Domaća su zakonodavstva uredila kazneno gonjenje za slučajeve nasilja u obitelji i/ili porodici, ali se smatra da istraga traje dugo i da je suđenje skupo, te da su kazne neprimjerene. Također, proračuni na jednoj razini vlasti ne planiraju sredstva za tu namjenu, a i ako planiraju, ona su nedovoljna. Pri stvaranju državnog proračuna, nije uključena svijest o postojanju spolne diskriminacije. Rijetko kada se predviđaju sredstva za implementiranje međunarodnih konvencija sa svrhom unapređenja prava žena, što je obveza po Ženevskoj konvenciji.

Nije dovoljno samo povući stoljećima duge diskriminacijske zakone. To se može smatrati samo prvim korakom u borbi protiv diskriminacije. Claudia Roth, bivša njemačka komesarka za politiku ljudskih prava i humanitarne pomoći u Uredu vanjskih poslova, izjavila je: „Da bi se efikasno zaštitila ljudska prava, ona moraju biti poštovana u svim političkim i društvenim sferama“³¹. Vlada treba postaviti programe širokog

31 Roth, C., Govor na 22. međunarodnoj konferenciji u Manili, u organizaciji Udruženja ILGA, Manila, Filipini, 18. studeni 2003., dostupno na: <http://www.ilga.org>.

spektra, koji su namijenjeni progresivnom umanjenju nivoa šovinizma i homofobije u društvu. Ona se treba zalagati za prihvaćanje uspješnih žena, homoseksualnih osoba i osoba pozitivnih na HIV. Vlade – od najniže razine vlasti do državnog parlamenta BiH – moraju u svojim proračunima planirati sredstva za rodnu jednakost.

I na kraju, sami možemo dati odgovor koliko planiramo proračunima utrošiti sredstava (nas) poreznih obveznika u 2011. godini za zaštitu žena od nasilja, za liječenje karcinoma dojke, grlića maternice, koliko za zaštitu temeljnih ljudskih ženskih prava, koliko novca na uvođenje tematskih predavanja ili održavanje radionica u školama, u lokalnoj sredini na promicanje konvencija i drugih pravnih dokumenata koji se bave zaštitom ženskih ljudskih prava.

Međunarodnim i domaćim pravnim propisima Bosna i Hercegovina ima obvezu uvođenja načela jednakosti spolova u svim sferama društvenog i privatnog života pojedinaca. Zakon o ravnopravnosti spolova unaprijedio je pravni okvir u BiH. Kako bismo dali odgovor na pitanja „koliko?“ i kako donijeti rodno osjetljiv proračun, važno je, kod izrade proračuna na svim razinama vlasti, pažljivo pristupiti i uzeti u obzir načela utvrđena u legislativi BiH, rezultate analiza dosadašnjeg načina donošenja i planiranja proračuna, dosadašnje metode izmijeniti, te izvršiti preraspodjelu prihoda i rashoda u cilju promoviranja ravnopravnosti spolova. U proceduru donošenja i usvajanja potrebno je uvesti javnost – osobito je važno izravno uključivanje građana u proces donošenja rodno osjetljivih proračuna na svim razinama vlasti.

DIO II

UKLJUČIVANJE PRINCIPA RODNE RAVNOPRAVNOSTI U
BUDŽETSKE PROCESSE

Pripremila: Branka Matić

1. O BUDŽETU

Budžet je najznačajnija institucija javnih finansija i instrument u rukama vlada kojim se provode zacrtani ciljevi. Najjednostavnije gledano, u svom linearnom obliku budžet predstavlja plan prihoda i rashoda te određuje sve izvore sredstava. Jedan od osnovnih principa budžeta jest uravnoteženost između ulaza i izlaza, što u praksi ostaje nešto čemu se teži, ali se rijetko postiže.

Pojavljuje se u XV vijeku u pojedinim evropskim gradovima, a u XVII vijeku u nekim državama. Termin budžet prvi put je upotrijebljen u Francuskoj na početku XIX vijeka i potiče od riječi „bouge“ ili „bougette“, što u prevodu znači kožna torba. Postepeno budžet dobija status zakonskog akta i smatra se ključnim sredstvom provođenja politike vlada na bilo kojem nivou (državni, lokalni). Uvid u budžet pruža informacije o raspoloživim sredstvima, odakle se pribavljaju i kako se raspodjeljuju, to jeste analizom budžeta moguće je utvrditi koje prioritete je jedna vlada odredila u određenom periodu.

Građani i pravna lica izdvajaju dio svojih prihoda u javne budžete, te je osnova svih demokratskih društava i odlika dobrog budžeta njegova participativnost, transparentnost i odgovornost. Interes građana za budžetski proces vraća ih u politički život, što je neophodan mehanizam za napredak modernih društava.

U najširem smislu, budžet pokazuje: ukupne vladine izdatke (na potrošnju i investicije), prihode (uglavnom od oporezivanja) i sektorsku raspodjelu prihoda (na obrazovanje, zdravlje, saobraćaj, poljoprivredu, finansije, odbranu itd.). Uobičajene funkcije budžeta su: alokacija resursa, distribucija dohotka i bogatstva i stabilizacija ekonomije.³²

Dakle, preko budžeta vlade uslovljavaju ukupan priliv prihoda i nivo zaposlenosti u državi, opštini i slično. Struktura budžetskih prihoda i rashoda u suštini je rezultat političke odluke: kome i koliko novca uzeti, kome i koliko novca dati?

³² Tatjana Đurić-Kuzmanović, *Ka rodnom budžetiranju*, Ženske studije i istraživanja i Futura publikacije, Novi Sad, 2007.

Ako budžet posmatramo kao instrument upravljanja razvojem jednog društva i njegovog blagostanja, postaje jasno koliko je važno za donosiocce odluke da imaju informacije o krajnjim korisnicima i rezultatima izvršenja budžeta. Prakse u razvijenom svijetu su takve da su građani/ke, to jeste krajnji/e korisnici/e, uključeni/e u sve faze budžetskog procesa – od njegove pripreme ali i u fazi evaluacije. Tokom ovog procesa rodila se potreba da se analizira efekat koji javni budžeti imaju na živote žena i muškaraca, to jeste da se uzmu u obzir njihove različite potrebe i položaj, odnosno pristup resursima.

Smatra se da je budžetski proces koji ne uvažava razlike između rodova **gender slijep** a ne gender neutralan, jer zanemarivanje ovog aspekta **produbljava postojeću neuravnoteženost u moći** koja u današnjem svijetu odlikuje odnose između žena i muškaraca.

2. NOVI KONCEPT: PROGRAMSKO BUDŽETIRANJE

Uvođenje programskog budžetiranja u BiH stvara pretpostavke i za gender odgovorno budžetiranje. Iz tog razloga, jedno poglavlje posvetili smo kratkom opisu ovog inovativnog koncepta, njegovih koraka te značaja koji ima za razvoj.

Programsko budžetiranje povezuje politike razvoja sa budžetskim procesom. Ovaj relativno nov koncept razvijao se kao odgovor na izazove s kojima se susreću vlade prilikom odabira prioriteta za finansiranje i postizanja željenog pravca razvoja. Proces programskog budžetiranja implicira i veću transparentnost i odgovornost kroz sistem razmjene informacija i saradnju među različitim nivoima vlasti (državni, srednji, lokalni), a kao nova metodologija pruža standarde i mehanizme kroz sve korake budžetiranja. Povratna informacija o efektima dodijeljenih sredstava, to jeste izvršenje budžeta u odnosu na postizanje zacrtanih rezultata, veoma je bitna i stoga se tome poklanja velika pažnja. Postizanje rezultata je važno i prilikom donošenja odluka tokom narednih ciklusa programskog budžetiranja te se ono naziva i budžetiranje prema rezultatima.

Budžet je najvažniji instrument kojim se vladine politike pretvaraju u programe i usluge u korist njenih

građana/ki. Realnost u svim zemljama jest da zahtjevi za finansiranje premašuju raspoloživa sredstva, to jeste sredstva su uvijek oskudna. Iz tog razloga tokom budžetskog procesa neophodno je utvrditi prioritete za finansiranje u skladu sa strateškim opredjeljenjima datog područja. Dakle, **budžet je i sredstvo za donošenje odluka o najvažnijim prioritnim politikama te raspodjeli sredstava u skladu s njima.**³³

Pod pojmom „program“ podrazumijeva se proces grupisanja određenih planiranih aktivnosti koje spadaju pod isti operativni i strateški cilj u jednu cjelinu a pri tome su povezane kroz sve nivoe upravljanja. Budžetski/e korisnici/e grupišu svoje aktivnosti i usluge u programe, a svi programi imaju operativne ciljeve, željene rezultate i indikatore. Programsko budžetiranje uvodi novi sistem strateškog promišljanja o prioritetima koje se realizuje putem **godišnjeg i srednjoročnog planiranja.**

Proteklih godina u Bosni i Hercegovini provodi se reforma javnih finansija radi povezivanja budžetskog procesa na svim nivoima sa zacrtanim strateškim opredjeljenjima zemlje. Srednjoročno planiranje budžeta podrazumijeva aktivnu uključenost institucija na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou te u Brčko distriktu.

Principi programskog budžetiranja su: utvrditi priličan budžet, raspodijeliti oskudna sredstva na najvažnije prioritete ekonomske i socijalne politike i fokusirati se na rezultate raspodjele budžeta.

Srednjoročno planiranje budžeta ima jasno definisan raspored i odgovornosti za budžet, utvrđuje priličnu fiskalnu strategiju, određuje prioritete za raspodjelu budžeta na najvažnije ciljeve ekonomske i socijalne politike u BiH, podržava predvidljivost budžetske politike i finansiranja iz budžeta, podstiče efektivnije i efikasnije korištenje vladinih sredstava, unapređuje transparentnost i odgovornost vladinih politika, programa i odlučivanja, obezbjeđuje da se finansijski uticaj u narednim godinama uzme u obzir prilikom donošenja odluka o politikama i da se te odluke donose za vrijeme ciklusa planiranja budžeta.³⁴

33 Faruk Hujic, Principi programskog budžetiranja, ppt (seminar za partnerske opštine/općine MDP-a, decembar 2010).

34 Ibid.

Provođenje srednjoročnog planiranja i izrade budžeta vrši se u deset koraka, koji se implementiraju od januara do decembra i međusobno zavise jedni od drugih. BiH Ministarstvo finansija i trezora predstavlja organ na vrhu ovog procesa. Ono planira budžet za narednu godinu kao i projekcije budžeta za još dvije godine, a to se vrši svake godine.

Korak 1 – JANUAR

Ministarstvo finansija zaduženo je za pripremu i slanje **Budžetskih instrukcija broj 1** budžetskim korisnicima u januaru. Instrukcije sadrže godišnji budžetski kalendar s ključnim zadacima, odgovornostima i rokovima i obrazac za dostavljanje prioriteta uz prpratnu dokumentaciju, te tabele pregleda prioriteta budžetskih korisnika koje predstavljaju početne zahtjeve za sredstvima.

Instrukcije uveliko pomažu akterima da planiraju svoje ulazne elemente i aktivnosti.

Korak 2 – APRIL

Tabele pregleda prioriteta budžetskih korisnika pružaju ulazne elemente budžetskih korisnika 'od dna ka vrhu' u svrhu izrade **Dokumenta okvirnog budžeta** u programskom formatu.

One budžetskim korisnicima omogućavaju da pregledaju i odrede:

- prioritete i efekat postojećih programa
- prijedloge nove visokoprioritetne potrošnje
- potencijalne opcije uštede na programima

Kroz tabele budžetski korisnici predstavljaju inicijalne zahtjeve za sredstvima za narednu budžetsku godinu i dvije sljedeće budžetske godine.

Pregled i analizu tabela vrše analitičari za budžet Ministarstva finansija.

Korak 3 – MAJ

Globalni okvir fiskalnog bilansa i politika pripremaju Direkcija za ekonomsko planiranje i OMA, u saradnji sa Ministarstvom finansija. Okvir usvaja Fiskalno vijeće, koje ima i druge nadležnosti kao što su: koordinacija aktivnosti na poštovanju budžetskih kalendara, predlaganje prioriteta u sektoru javnih finansija u BiH, te

preduzimanje određenih korektivnih mjera.

Okvir sadrži srednjoročne makroekonomske pretpostavke, prognoze i rizike te srednjoročnu fiskalnu strategiju, uključujući: projekcije prihoda, usaglašenu raspodjelu prihoda i usaglašeni primarni fiskalni bilans. On daje preporuke o prioritetima u cilju jačanja sektora javnih finansija u BiH.

Globalni okvir fiskalnog bilansa usvaja se do 31. maja svake godine.

Korak 4 – JUNI

Dokument okvirnog budžeta ukratko predstavlja vladinu ekonomsku politiku i fiskalnu strategiju i osnova je srednjoročnog programskog budžetiranja u BiH. DOB je preliminarni nacrt budžeta, koji određuje srednjoročni okvir rashoda i prioritete za potrošnju, početna budžetska ograničenja i unaprijed daje procjene, a priprema se na nivou institucija BiH, entitetskih vlada, kantonalnih vlada i Vlade Brčko Distrikta. DOB predstavlja osnovu za izradu godišnjeg budžeta, a sadrži konsolidovane fiskalne tabele (za svaki nivo).

Korak 5 – JULI

Budžetske instrukcije broj 2 obavještavaju budžetske korisnike o gornjim granicama rashoda (budžetskim plafonima) i odobrenim novim prijedlozima visokoprioritetne potrošnje. One sadrže smjernice i obrasce za ispunjavanje zahtjeva budžetskih korisnika i daju upute za ispunjavanje zahtjeva budžetskih korisnika. Putem zahtjeva budžetski korisnici predstavljaju svoje potrebe za narednu godinu kao i preliminarne procjene budžeta za naredne dvije godine u skladu s gornjim granicama rashoda koje odobri Vijeće ministara BiH odnosno vlade entiteta i Brčko Distrikta.

Instrukcije šalje ministar finansija odmah nakon usvajanja DOB-a. One sadrže bilans tabelu budžetskog korisnika, koju je potrebno ispuniti, i daje smjernice za prezentaciju informacija u programskom formatu.

Korak 6 – AVGUST

Zahtjevi za sredstvima budžetskih korisnika dostavljaju se ministarstvima finansija u dogovorenom roku izloženi po ekonomskoj klasifikaciji i u programskom formatu. Oni sadrže redovne stavke u budžetu kao i prijedloge nove visokoprioritetne potrošnje i opcije uštede. Oni ne smiju da premašuju budžetsko ograničenje sadržano u Budžetskim instrukcijama br. 2.

Pregled i analizu vrše budžetski analitičari pri Ministarstvu finansija, i to sa aspekta:

- poštovanja ograničenja
- usklađenosti sa prioriternim politikama Vlade
- tačnosti procjene troškova
- učinka programa

Korak 7 – SEPTEMBAR

Zvanične konsultacije između ministara/rukovodilaca budžetskih korisnika i pomoćnika ministra za sektor za budžet (ili ministra finansija) omogućavaju dodatna obrazloženja i objašnjenja zahtjeva za sredstvima, a predstavnici ministarstva finansija imaju priliku razmotriti sve posebne slučajeve hitnih i nepredviđenih zahtjeva za sredstvima.

DEP/OMA ažuriraju makro-fiskalne prognoze u ovom periodu, a Fiskalno vijeće usvaja sve amandmane na Globalni okvir fiskalnog bilansa i politika.

Korak 8 – OKTOBAR

Vlada zvanično usvaja nacrt budžeta koji se dalje na državnom nivou podnosi Predsjedništvu. Nakon njegovog usvajanja, konačne gornje granice rashoda (budžetska ograničenja) se šalju budžetskim korisnicima.

Korak 9 – NOVEMBAR

Parlamentu bi trebala da se dostavi sveobuhvatna budžetska dokumentacija u cilju jačanja odgovornosti i transparentnosti. Vijeće ministara postaje odgovorno za odluke o prioritetima i za raspodjelu budžeta.

Ove informacije bi trebale da sadrže:

- dokumentaciju programskog budžeta u kojoj su priložene sveobuhvatne informacije o ciljevima, troškovima i planiranim rezultatima budžetskih sredstava na programskoj osnovi
- bilans tabelu budžetskog korisnika koja bi trebala da da objašnjenje za varijacije odobrenih budžetskih sredstava iz godine u godinu

Na ovaj način stižu se uslovi za kvalitetnu raspravu o prioritetima u javnosti.

Korak 10 – DECEMBAR

Razmatranje nacrtu budžeta vrši Komisija/Odbor za budžet i finansije a zatim oba doma parlamenta. Budžet se usvaja najkasnije do 31. decembra za narednu godinu.

Javne rasprave o budžetu s komisijama/odborima bi trebale da uzmu u obzir da:

- postavbe pitanja ministrima o politici Vlade
- postavbe pitanja rukovodiocima programa o operativnoj efikasnosti i efektivnosti programa

3. RODNO ODGOVORNO BUDŽETIRANJE

Činjenica da makroekonomske politike utiču na kvalitet života i standard cjelokupnog stanovništva, a naročito žena, te na ekonomske prilike koje im se pružaju, sadrži ekonomsku opravdanost uvođenja prakse rodno odgovornog budžetiranja na svim administrativnim nivoima upravljanja. Rodno odgovorno budžetiranje predstavlja jednu od metoda *gender mainstreaming*, to jeste dio je šireg konteksta borbe protiv neravnopravnosti polova.

Razlike između muškaraca i žena ostaju **neprepoznate** u cjelokupnom budžetskom procesu zbog pretpostavke da su ciljevi i instrumenti ekonomske politike široko primjenjivi i zbog toga neutralni.³⁵ Budžeti i politike mogu da imaju različite posljedice po žene i muškarce, to jeste mogu da produbljuju ili smanjuju rodnu neravnopravnost čak i onda kada to nije planirano ili svjesno izazvano.³⁶

Jedna od dužnosti makroekonomskih politika ali i politika na lokalnom nivou jest uklanjanje društvenih razlika, a posebno razlika po osnovu roda nastalih zbog različitih društvenih uloga žena i muškaraca. Ignorisanje različitog položaja žena i muškaraca u društvu ogleda se najviše u različitom pristupu resursima i mogućnostima za razvoj, što vodi ka produbljivanju ovih razlika i sve lošijem položaju žena. Prema definiciji: „**Rodno odgovorno budžetiranje predstavlja uključivanje principa rodne ravnopravnosti**

35 Dostupno na. www.gendernet.rs.

36 Vijeće Evrope, „Gender budžetiranje”, str. 27.

u budžetske procese. Ono podrazumijeva rodno zasnovanu procjenu budžeta, uključivanje rodne perspektive na svim nivoima budžetskog procesa i restrukturiranje prihoda i rashoda u cilju unapređenja rodne ravnopravnosti.³⁷

U svim zemljama postoje značajne razlike između muškaraca i žena u smislu njihovog političkog i ekonomskog učešća, naplate rada, prihoda i vlasništva, a i u smislu neplaćenog rada i brige o domaćinstvu.³⁸ Svjetska zajednica je odlučila i provela kroz legislativu da državne vlade moraju da realociraju postojeće resurse kao i da mobilišu dodatne resurse u svrhu osnaživanja žena. Praktično sve politike za koje se alociraju budžeti mogu da budu predmet rodne analize jer njima mogu da se produbljuju ili uklanjaju razlike koje postoje između žena i muškaraca.

Tako, npr., mogu da se analiziraju izdvajanja za zdravstvo, obrazovanje, poljooprivredu itd. radi utvrđivanja toga kakve efekte rezultati finansiranih aktivnosti mogu da imaju po žene i muškarce. Rodno odgovorno budžetiranje nikako ne znači dodjeljivanje 50 % – 50 % na žene i muškarce, niti pravljenje dva odvojena budžeta.

Primjena rodnog budžetiranja predstavlja alat koji obezbjeđuje da rodna perspektiva utiče na alokaciju sredstava u javnim budžetima kao i da posvećenost vlade pitanju rodne ravnopravnosti i napretku žena bude potpomognuta neophodnim resursima.³⁹ **Rodno odgovornim budžetiranjem** teži se uklanjanju vidljivih i nevidljivih razlika između muškaraca i žena kao i iskorištavanju njihovih punih potencijala u ekonomskoj, društvenoj, kulturnoj, političkoj sferi.

*„Rodni budžet prepoznaje različite potrebe, povlastice, prava i obaveze koje muškarci i žene imaju u društvu i njihove različite doprinose u proizvodnji dobara, usluga i ljudskog rada“.*⁴⁰

37 Vijeće Evrope, 2005.

38 Vijeće Evrope, „Gender budžetiranje“, 2005, str. 24.

39 bid.

40 Tatjana Đurić-Kuzmanović, Ka rodnom budžetiranju, Ženske studije i istraživanja i Futura publikacije, Novi Sad, 2007

Pokret za rodno budžetiranje jača u posljednjih dvadeset godina i mnoge zemlje ga već uspješno primjenjuju. Prednosti koje su uočene analizom u zemljama koje niz godina primjenjuju ovaj koncept su sljedeće⁴¹:

- rodna komponenta u vladinim budžetima jača aspekt samoodrživog razvoja
- interesi i potrebe pojedinaca iz različitih društvenih grupa su bolje prepoznate i adresirane
- gender/rodna svjesnost jača u politikama cijelog lanca institucija u jednoj zemlji
- svi zainteresovani građani mogu uticati na takve budžete
- postiže se implementacija Zakona o ravnopravnosti polova, a time i preuzetih obaveza ratifikovanih konvencija koje su dio Ustava a odnose se na rodnu ravnopravnost
- postiže se bolje praćenje budžeta uz informacije kome direktno odlaze sredstva
- veća mogućnost praćenja implementacije budžeta, što smanjuje prilike za korupciju
- poboljšanje transparentnosti i odgovornosti

SITUACIJA U BiH

Bosna i Hercegovina je prihvatila obavezu rodno budžetiranja prilikom ratifikovanja međunarodnih ugovora, koji se ogledaju i u Zakonu o ravnopravnosti polova usvojenom 2003. godine i dopunjenom 2009. Evidentno je da postoji spoznaja u Bosni i Hercegovini o važnosti gender/rodno „mainstreaminga“⁴². BiH je uspjela provesti sveobuhvatnu uspostavu tijela i mehanizama zaduženih za ravnopravnost polova i usvojila je petogodišnji Gender akcioni plan – GAP.

Gender akcioni plan (GAP) BiH (2006–2010) je strategijski dokument koji je Vijeće ministara BiH usvojilo u septembru 2006. godine u cilju definisanja strategija i realizacije programskih ciljeva za ostvarenje ravnopravnosti žena i muškaraca u BiH. Akcioni plan sadrži aktivnosti razvrstane u 15 oblasti koje je potrebno preduzeti. Jedna od oblasti je i rodno odgovorno budžetiranje, u okviru koje su definisane

41 Agencija za ravnopravnost spolova BiH, „Gender osjetljivi budžeti – mogućnost za smanjenje siromaštva u Bosni i Hercegovini“.

42 Engleski pojam, podrazumijeva podešavanje, integrisanje, uvođenje

konkretne aktivnosti, nosioci odgovornosti, partneri i vremenski okvir za njihovu realizaciju a sve u cilju inkorporisanja principa rodno odgovornog budžetiranja u proces pripremanja, predlaganja, usvajanja i izvršavanja budžeta na svim nivoima vlasti.

Rodno odgovorno budžetiranje polako počinje da se provodi u Bosni i Hercegovini kroz pilot projekte, najviše na entitetskom nivou, ali i na kantonalnom i lokalnom takođe. Promociju ovog koncepta vrši više različitih strana, npr.: entitetski gender centri i pojedine nevladine organizacije. Uvođenjem prakse programskog budžetiranja u Bosni i Hercegovini posljednjih nekoliko godina, stiču se uslovi i za gender odgovorno budžetiranje. Novi koncept usko povezuje proces izrade politika, to jest strateških ciljeva, i alokaciju budžeta. On sadrži metode i obrasce za praćenje efekata realizovanih usluga i aktivnosti.

Klasičnom procesu izrade budžeta dodaje se programska komponenta, to jeste **zacrtni ciljevi i željeni rezultati** u pojedinim oblastima, a zatim se, u skladu s tim, dodjeljuju sredstva određenim linijama. Najveća prepreka rodno odgovornom budžetiranju u Bosni i Hercegovini leži u činjenici da ne postoje gender osjetljivi razvojni programi koji su bazirani na gender osjetljivoj socio-ekonomskoj analizi.⁴³

Lokalni nivo i gender odgovorno budžetiranje

Potrebno je raditi i na lokalnom nivou radi sticanja uslova za gender odgovorno budžetiranje. To podrazumijeva prepoznavanje realnih potreba svih kategorija stanovništva, te aktivno uključivanje njihovih predstavnika u proces budžetiranja.

Inicijativa za gender budžetiranje može da dođe od predstavnika vlasti ali isto tako i od građana ili stručne zajednice, to jeste od civilnog društva. U okviru opsežne reforme zakona i institucionalnih mehanizama koja se provodi u Bosni i Hercegovini i na lokalnom nivou, osnovane su komisije za ravnopravnost polova.

43 Ibid.

Njihove obaveze i nadležnosti mogu da se razlikuju od opštine do opštine (negdje se, na primjer, pitanjima ravnopravnosti polova i mladih bavi jedno tijelo), ali one uglavnom obavljaju sljedeće aktivnosti:

- prate primjenu Zakona o ravnopravnosti polova u BiH na osnovu planova i izvještaja izvršnih organa lokalne vlasti, odnosno službi/komisija zaduženih za ova pitanja;
- prate položaj žena u gradu/opštini i provođenje njihovih zakonom priznatih prava;
- zalažu se za jednaka prava i mogućnosti za muškarce i žene i vrše promociju tih prava;
- sarađuju s lokalnim nevladinim organizacijama koje se bave pitanjima jednakosti i ravnopravnosti polova;
- sarađuju s Gender centrom Republike Srpske/Federacije BiH;
- sarađuju s nadležnim službama/komisijama izvršnih organa grada/opštine i prate donošenje svih odluka u opštini;
- rade na ostvarenju jednakog učešća, uticaja i dobiti žena i muškaraca u razvojnom procesu;
- skupštini/vijeću predlažu mjere i aktivnosti za poboljšanje jednakosti i ravnopravnosti polova u gradu/opštini.

ako se uspostavljanje komisija za ravnopravnost polova u opštinama Bosne i Hercegovine još uvijek veoma često obavlja formalno, to jeste sistem uprave ovim komisijama ne obezbjeđuje podršku, edukaciju ili sredstva za ispunjavanje svojih dužnosti, njihov uspjeh uveliko zavisi od volje i entuzijazma pojedinaca/ki, članova/ica, te one predstavljaju potencijal koji u budućnosti može da djeluje kao inicijator promjena, tj. kao istinski mehanizam za korekciju nejednakosti među polovima na nivou zajednice.

Rodno budžetiranje, između ostalog, pretpostavlja provođenje **gender/rodne analize** i postojanje **podataka razvrstanih po polu**. Podaci razvrstani po polu ne uključuju samo novčane disparitete i nejednakosti na tržištu među polovima, nego moraju da uključuju i raspodjelu neplaćenog rada. Dakle, podaci razvrstani po polu ne bi smjeli da budu fokusirani samo na kvantitativnu dimenziju, nego moraju da uključuju i kvalitativne aspekte.

Ministarstva i javne agencije bi trebali da specifikuju potrebe za kvantitativnim i kvalitativnim rodno razvrstanim podacima.⁴⁴ Najčešće se gender analiza provodi radi dobijanja ulaznih parametara o položaju žena i muškaraca, koji će zatim poslužiti za identifikovanje najugroženijih područja gdje postoji neravnopravnost.

Prvi preduslov za rodno budžetiranje na lokalnom nivou jest da postoji **politička volja rukovodstva** (načelnik, skupština opštine/općinsko vijeće). Stvar je opredjeljenja načelnika/ce da li će se odmah uključiti u tokove uvođenja rodne/polne ravnopravnosti u politiku i programe i planove opštine/grada i tako sebi pribaviti značajnu pozitivnu referencu (pogotovo kod međunarodnih faktora), a opštini/gradu napredak i prosperitet.⁴⁵ Ako postoji volja, dalje je potrebno uložiti koordinisan napor da se najprije pokušaju utvrditi efekti sopstvenih rashoda na krajnje korisnike razvrstano po polu. Pri tome treba imati na umu da je rodno budžetiranje samo jedna od strategija koja treba da bude sastavni dio šire borbe usmjerene na uklanjanje neravnopravnih odnosa moći u društvu.

Postoje **dva osnovna koraka** koja jedna opština treba da preduzme: **gender analiza i pristupanje izradi odgovornog budžeta**. Između ova dva koraka načelnik/ca daju **izjavu o rodno odgovornom budžetu**, koja predstavlja formalni deklarativni akt koji potvrđuje da će se u procesu budžetskog planiranja voditi računa o principu ravnopravnosti polova, a ima pravni osnov u sistemu BiH i Zakonu o ravnopravnosti polova. Na najosnovnijem nivou, gender analiza podrazumijeva takvu analizu situacije ili politike koja poklanja posebnu pažnju postojećim i potencijalnim razlikama između muškaraca i žena. **Cilj gender analize jest da te, često zanemarene razlike učini vidljivim.**⁴⁶

Dakle, **prvi korak** koji lokalne vlasti trebaju da preduzmu jest da izvrše sveobuhvatnu **analizu** ili da se odluče za neki od segmenata sveobuhvatne analize, koja uključuje:

44 Vijeće Evrope, „Gender budžetiranje”, 2005, str. 13.

45 Agencija za ravnopravnost spolova BiH, „Gender osjetljivi budžeti – mogućnosti za smanjenje siromaštva u Bosni i Hercegovini”.

46 Gender centar Republike Srpske, priručnik „Uključi se u ravnopravnost polova”, 2007

- a) **socio-ekonomsku analizu budžeta** tokom pripreme, implementacije i izvršenja, koja treba da pokaže stanje svih resursa u opštini/gradu te koliko su muškarci i žene zastupljeni u pojedinim oblastima, koje su njihove specifične potrebe, problemi, kako se ovakva situacija reflektuje na opštinu itd.
- b) **analizu akata opštine/grada**, kada se vrši analiza usklađenosti svih opštinskih akata sa Zakonom o ravnopravnosti polova. Takođe, analizira se i rodna osjetljivost oficijelnog jezika u internoj i eksternoj komunikaciji.
- c) **analizu budžeta**
 - **Analiza učešća u raspodjeli prihoda prema polu** predstavlja tehniku u istraživanju koja ispituje direktne i indirektno poreze, kao i korisničke takse koje plaćaju žene i muškarci.
 - **Analiza učešća u raspodjeli javnih rashoda prema polu** vrši poređenje javnog rashoda za određeni program, gdje se obično koriste podaci iz **anketa za domaćinstva**, kako bi se otkrila kakva je raspodjela rashoda između žena i muškaraca ili dječaka i djevojčica.
 - **Analiza korisnika prema polu** predstavlja tehniku u istraživanju koja se koristi kako bi se stvarni ili potencijalni korisnici ispitali u kolikoj mjeri programi vlade i/ili javne usluge odgovaraju njihovim potrebama, željama i prioritetima.
 - **Analiza korisnika i njihovih specifičnih potreba** je neizostavna stavka u uspješnom rodnom budžetiranju. Potrebno je utvrditi kategorije korisnika, te kvantitativnim i kvalitativnim metodama doći do saznanja o njihovim specifičnim potrebama i trenutnom položaju, kao i o trendovima u budućnosti, da bi se odredile kvalitetne mjere u budžetu.
 - **Analiza uticaja budžeta** na utrošak vremena prema polu posmatra odnos između državnog budžeta i načina na koji se troši vrijeme u domaćinstvu. Time je vrijeme koje žene provedu obavljajući neplaćene poslove zastupljeno u analizi politike.
 - **Ocjena uticaja na polove** (engl. *gender impact assessment – GIA*) predstavlja *ex post* ocjenu budžeta ili *ex ante* ocjenu prijedloga budžeta i vjerovatno je najpospešniji i najslabiji sredstvo koje se koristi u rodnom budžetiranju s obzirom na to da se odnosi na kratkoročne i dugoročne efekte na raspodjelu i pristup resursima (uključujući i vrijeme) te na uloge i norme u pogledu polova. Stoga su za primjenu GIA pristupa neophodni ne samo podaci o tržišnoj privredi i ekonomiji brige, plaćenom i

neplaćenom radu, već i o stereotipima koji se vezuju za polove, specifičnim percepcijama, pravilima, simbolima, tradicijama i praktičnoj diskriminaciji unutar društava.

d) analiza stanja u određenim oblastima - Posebnu pažnju treba posvetiti analizi stanja u oblastima za koje se zna da su podložne rodnoj diskriminaciji i u kojima se određenim zaokretom u politici mogu da obezbijede promjene. Te oblasti **na opštinskom nivou najčešće su izdvajanja za nevladine organizacije i udruženja, socijalna zaštita i briga te pružanje administrativnih i komunalnih usluga.** U preliminarnoj analizi potrebno je utvrditi postoje li podaci razvrstani po polu, da li postoje kriteriji za dodjelu sredstava i slično.

Da bi se rodna analiza kvalitetno uradila, potrebno je izvršiti obuku uposlenika, te pronaći najbolja sredstva i metode. Postoji velki broj raspoloživih alata za rodno budžetiranje, a od korisnika i zacrtanih ciljeva zavisi za koje od ovih metoda će se odlučiti.

Drugi korak podrazumijeva pristupanje **izradi gender odgovornog budžeta**. Postupak izrade može da teče na sljedeći način:

- Na osnovu dobijenih podataka u izvršenim analizama identifikuju se oblasti u kojima je uočena diskriminacija po osnovu pola. U identifikaciju oblasti mora biti uključen načelnik/ca, zatim članovi/ce Gender komisije i osoblje Službe za budžet a po potrebi i drugo osoblje u administraciji ili vanjski/e konsultanti/ce.
- U izabranim oblastima identifikuju se problemi koji uzrokuju diskriminaciju po osnovu pola, neravnopravan položaj itd.
- Identifikuju se ciljevi za srednjoročan period (dvije do tri godine) – vodi se računa o strategijama koje postoje na višim nivoima upravljanja (državne strategije razvoja, instrukcije, Gender akcioni plan itd.).
- Identifikuju se aktivnosti koje mogu da proizvedu pozitivne promjene.
- Identifikuju se sredstva i resursi koje je potrebno obezbijediti za rješavanje ovog problema.
- Identifikuju se partneri u procesu.
- Identifikuju se indikatori praćenja napretka i promjena.

Za koju analizu će se rukovodstvo opštine odlučiti u procesu pokretanja gender odgovornog budžetiranja zavisi od više parametara kao što su: postojanje izrađene socio-ekonomske analize, SWOT analize, strategije razvoja opštine, postojanje podataka razvrstanih po polu, resursi (materijalni, ljudski, tehnički) kojima opština raspolaže i slično.

ZAKLJUČAK

Važno je početi proces rodno odgovornog budžetiranja na sistematičan način, pa makar ti počeci bili skromni.

U prvom ciklusu izrade rodno odgovornog budžeta ne očekuje se da se u potpunosti otklone sve manjkavosti vezane za rodnu ravnopravnost. Međutim, počinjanje ovog procesa ima veliku važnost jer ukazuje na postojanje svijesti o značaju ovog pitanja, zatim stvaraju se preduslovi za opsežnije pokušaje tokom narednih ciklusa izrade budžeta i postepeno uklanjanje razlika koje postoje na osnovu pola. Važno je ne raditi napamet – to jeste važan korak je uraditi analizu jer postoje područja koja nisu vidljiva golim okom, ali takođe i prakse, navike i rutine koje jesu jasno diskriminatorске prema jednom polu i koje uzrokuju i produbljavaju neravnanpravan položaj žena i muškaraca u društvu a prolaze nezapaženo i smatraju se naslijeđenim i „normalnim“.

Gender analiza predstavlja osnovu i argument da se takve prakse revidiraju i unaprijede.

LITERATURA

I dio (Rodna ravnopravnost – društvo, kultura i pravo)

1. Bakšić-Muftić, Jasna, „Društveni kontekst za ostvarivanje ženskih ljudskih prava u BiH”, dostupno na: www.globalrights.org.
2. Bakšić-Muftić, Jasna, Ler-Sofranić, Nada, Gradašćević-Sijerčić, Jasminka, Fetahagić, Maida, „Zato što smo žene – Socio-ekonomski status žena u BiH”, World Learning Pilot.Charter of the United Nations, Narodne novine, Zagreb, 1994.
3. Europska konvencija o ljudskim pravima, (komentar prema praksi u BiH i Strasbourgu), Christopher

- Harland,, prevod: Ensar Eminović i Mirjana Jovičić Izdavač: Grafički promet, Sarajevo, 2003.
4. Kodeks ljudskih prava, priredio i komentirao Ahmed Žilić, Nakladnik AMADEUS, Slavonski Brod, 1996., tisak Birotisak, Zagreb
 5. Izvještaj u sjeni nevladinih organizacija iz Bosne i Hercegovine o implementaciji CEDAW konvencije i o ženskim ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini iz siječnja 2004. godine, dostupno na: www.globalrights.org.
 6. Izvještaj u sjeni nevladinih organizacija iz Bosne i Hercegovine o implementaciji CEDAW konvencije i o ženskim ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini iz siječnja 2004.godine, dostupno na: http://www.globalrights.org/site/DocServer/CEDAW_Final_revised__12.04.pdf?docID=150
 7. *Jeruzalemska Biblija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1995.
 8. Konvencija o državljanstvu udatih žena, Narodne novine Republike Hrvatske.
 9. Međunarodni ugovori, „Službeni list Republike Hrvatske – Posebno izdanje”, broj: 12/93.
 10. Međunarodna ljudska prava u sažetom obliku, priredio Thomas Buergenthal, preveo: Miomir Matulović, Pravni centar i Magistrat, Sarajevo, 1998.
 11. Mlinarević, Gordana, „EU vrijednosti i BiH”, pdf., 2006., str. 26., dostupno na (http://test.soros.org.ba/images_vijesti/stipendisti_2006/program_podrske_ispitivanjima_iz_oblasti_javnih_politka/gorana_mlinarevic-eu_vrijednosti_i_bih.pdf)
 12. Pekinška deklaracija, OSCE-ov Odjel za administraciju, Sarajevo, 8. ožujka 1999.
 13. „Službeni list BiH” (više brojeva).
 14. „Službene novine Federacije BiH” (više brojeva).
 15. Teorija prava (materijali za pripremanje ispita na postdiplomskom studiju, prof. dr. Zdravko Grebo, sveska I, Sarajevo, listopad 2002.
 16. Zakon o ravnopravnosti spolova BiH, „Službeni glasnik BiH”, broj: 16/03.
 17. „Žene i diskriminacija na poslu”, internet, www.vesta.ba

II dio (Uključivanje principa rodne ravnopravnosti u budžetske procese)

1. Gender akcioni plan, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine.
2. CEDAW BiH, Preporuke.

3. „Gender budžetiranje”, Vijeće Evrope, 2005.
4. „Gender osjetljivi budžeti – mogućnost za smanjenje siromaštva u Bosni i Hercegovini”, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine.
5. *Ka rodnom budžetiranju – vodič*, Ženske studije i istraživanja, Novi Sad, 2007.
6. *Uključi se u ravnopravnost polova – priručnik*, Gender centar – Centar za jednakost i ravnopravnost polova Republike Srpske, Banjaluka, 2007.
7. *Rodna perspektiva u politici i praksi – priručnik*, Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje, 2005.
8. *Gender Responsive Budgeting in Practice* (Gender odgovorno budžetiranje u praksi), priručnik za trening, UNIFEM, 2006.

KORISNI LINKOVI

www.javnefinansije.ba

www.arsbih.gov.ba

www.fgenderc.com.ba

www.gc.vladars.net

www.gendernet.rs

Aneks 1

SVJETSKE KONFERENCIJE POSVEĆENE ŽENAMA

Održane su mnoge konferencije na kojima se raspravljalo o ženskim ljudskim pravima i na kojima su doneseni vrlo značajni dokumenti. Četiri svjetske konferencije bile su izravno posvećene ženskim ljudskim pravima, i to:

1. Svjetska konferencija međunarodne godine žena u Ciudadu u Mexicu 1975. godine
2. Svjetska konferencija UN-ove Dekade žena u Kopenhagenu 1980. godine
3. Konferencija u Nairobiju na kojoj je donesena strategija o poboljšanju položaja žena 1985. godine
4. Svjetska konferencija o ženama ili Pekinška konferencija 1995. godine u Pekingu

Ipak, najznačajnije mjesto zauzima Pekinška konferencija, održana od 4. do 15. rujna 1995. godine, na kojoj je prisustvovalo oko 50.000 ljudi, iz različitih vladinih, nevladinih organizacija, predstavnici medija, UN-a i dr. Na kraju zasjedanja usvojena je deklaracija, poznata pod imenom **Pekinška deklaracija i Platforma za akciju**, kao temelj za osnaživanje žena i provođenje strategije iz Nairobija, u cilju promjene i poboljšanja statusa žene u društvu. Pekinška deklaracija poznaje termin 'ženska ljudska prava' i u njoj je definirano da: „Prava žena jesu ljudska prava...“⁴⁷. Ova deklaracija obrađuje 12 područja, koja se posebno tiču žena:

- Žene i siromaštvo
- Školovanje i stručno usavršavanje
- Žene i zdravlje
- Nasilje nad ženama
- Žene i oružani sukobi
- Žene i gospodarstvo
- Žene na položajima moći i odlučivanja

47 Pekinška deklaracija, OSCE-ov Odjel za administraciju, Sarajevo, 8. ožujka 1999.

- Institucionalni mehanizmi za poboljšavanje položaja žena
- Ljudska prava žena
- Žene u medijima
- Žene i okoliš
- Žensko dijete

Postoje zemlje, usudila bih se reći, na Bliskom istoku, u 'arapskoj regiji', a i u našem okruženju, koje nisu zadovoljne Pekinškom deklaracijom, jer je u suprotnosti s njihovim konzervativnim stajalištima kada su u pitanju ženska ljudska prava i uopće status žene u javnom i privatnom životu.

Činjenica je da je BiH nakon Pekinške deklaracije uvela neke od institucionalnih mehanizama za zaštitu žena kao što su: Agencija za ravnopravnost spolova BiH, entitetske agencije, odnosno Gender centar FBiH i Gender centar RS-a, odbori odnosno povjerenstva za ravnopravnost spolova, kao radno tijelo parlamenta BiH, i Povjerenstvo za ravnopravnost spolova, kao radno tijelo Vlade. Vijeće ministara BiH je u rujnu 2006. godine usvojilo Gender akcioni plan BiH, koji je važan za promicanje ravnopravnosti spolova, s programima i akcionim planovima provedbe nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova u BiH od 2003. godine do danas za različite periode. Ciljevi ove politike jesu: promicanje prava žena u svim područjima ljudskog djelovanja, osvješćivanje žena u svim sredinama o njihovu stvarnom položaju i potrebi njegova usklađivanja s općeljudskim standardima, stvaranje uvjeta za učinkovito rješavanje uočenih problema, osiguranje potpore ženama u ostvarivanju njihovih prava⁴⁸.

U institucionalnom rješavanju oko nas najdalje je otišla Bosna i Hercegovina. Donesen je Zakon o ravnopravnosti spolova, utemeljena Državna agencija za ravnopravnost spolova i dvije entitetske agencije (u Federaciji BiH i Republici Srpskoj).

48 Gender akcioni plan BiH, rujna 2006. godine; Rezolucija o borbi protiv nasilja nad ženama u porodici („Službeni glasnik BiH”, broj:15/08; Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova s Programom provedbe nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova u Republici Hrvatskoj od 2001. do 2005. godine, klasa: 004-01/01-01/15 od 4. prosinca 2001. godine, potpisao Zlatko Tomčić, predsjednik Hrvatskog sabora;

Aneks 2 – Odabrane aktivnosti iz Gender akcionog plana BiH 2006–2010.

ODABRANE SU AKTIVNOSTI KOJE SE NAJVIŠE ODOSE NA LOKALNI NIVO UPRAVE

Poglavlje II – Saradnja i jačanje kapaciteta

- 1. Usaglasiti sve državne i entitetske zakone kao i druge odgovarajuće propise sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini (član 30, stav 2) i uspostaviti procedure za uspješnu provedbu i izvršavanje navedenih zakona, a u skladu sa preporukama UN-ovog Komiteta za CEDAW**

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, Komisija za ravnopravnost spolova Zastupničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, komisije za ravnopravnost spolova Zastupničkog doma i Doma naroda Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine, Odbor za jednake mogućnosti Narodne skupštine Republike Srpske, Komisija za ravnopravnost spolova Brčko Distrikta, kantonalne i opštinske/općinske komisije za gender pitanja, nadležni organi uprave

Period realizacije: kontinuirano

- 2. Jačati političku volju i podršku za implementaciju Zakona o ravnopravnosti spolova na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini**

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, Komisija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, komisije za ravnopravnost spolova Zastupničkog doma i Doma naroda Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine, Odbor za jednake mogućnosti Narodne skupštine Republike Srpske, Komisija za ravnopravnost spolova B

Period realizacije: kontinuirano

3. Sarađivati i koordinirati sa svim institucijama vlasti u procesu integracije gendera

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, Komisija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, komisije za ravnopravnost spolova pri Zastupničkom domu i Domu naroda Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine, Odbor za jednake mogućnosti Narodne skupštine Republike Srpske, Komisija za ravnopravnost spolova Brčko Distrikta, kantonalne i opštinske/općinske komisije za gender pitanja, sve vladine institucije

Period realizacije: kontinuirano

Poglavlje IV – Gender senzitivni budžeti

6. Jačati, putem edukacije, kapacitete organa uprave na svim nivoima kako bi vršili gender analizu budžeta prilikom planiranja i procjene prihoda i troškova

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo finansija i trezora Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo finansija, Ministarstvo finansija Republike Srpske, Odjeljenje za budžet i finansije Brčko Distrikta, ministarstva uprave i lokalne samouprave, finansijska odjeljenja organa uprave na svim nivoima

Partneri:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, međunarodne i nevladine organizacije

Period realizacije: pet godina od usvajanja Gender akcionog plana

8. Osnovati radnu grupu za izradu gender senzitivnog budžeta u pilot oblastima

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, parlamentarne komisije za budžet i finansije na svim nivoima

Period realizacije: godina od usvajanja Gender akcionog plana

9. Izraditi Preporuke i Vodič za gender senzitivno budžetiranje na osnovu „naučenih lekcija”

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Ministarstvo finansija i trezora Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo finansija, Ministarstvo finansija Republike Srpske, Odjeljenje za budžet i finansije Brčko Distrikta, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, parlamentarne komisije za ravnopravnost spolova na svim nivoima

Period realizacije: dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana

Poglavlje V – Politički život i donošenje odluka

1. Uskladiti zakone, nacрте zakona i druge propise u Bosni i Hercegovini sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, kao i sa međunarodnim standardima koji promovišu i podstiču ravnopravnost spolova u strukturama vlasti i odlučivanja, a u skladu sa preporukama UN-ovog Komiteta za CEDAW

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, Zakonodavne komisije za ravnopravnost spolova na svim nivoima vlasti, nadležna ministarstva na svim nivoima vlasti

Odgovornost praćenja: međunarodne i nevladine organizacije

Period realizacije: pet godina od usvajanja Gender akcionog plana

- 2. Uskladiti, prema preporukama UN-ovog Komiteta za CEDAW, Izborni zakon Bosne i Hercegovine sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini kako bi se pojačale mjere za veću zastupljenost žena u izbornim organima i na kandidatskim listama, kao i na funkcijama u procesu donošenja odluka u državnoj upravi, pravosuđu i funkcijama u državnim kompanijama, između ostalog, putem implementacije privremenih mjera, u skladu sa članom 4, paragraf 1, CEDAW Konvencije i Generalne preporuke br. 25**

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, zakonodavne komisije za ravnopravnost spolova na svim nivoima vlasti, Radna grupa za izmjene i dopune Izbornog zakona, entitetska i kantonalna ministarstva

Odgovornost praćenja:

Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, međunarodne i nevladine organizacije

Period realizacije: dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana

- 3. Uskladiti zakone i druge propise u kojima se definiše izbor i imenovanje/postavljanje na javne funkcije, kao i proces kandidovanja/nominiranja na te funkcije sa čl. 15 Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini**

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, zakonodavne komisije za ravnopravnost spolova na svim nivoima vlasti, Vlada Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine, Vlada Brčko Distrikta, entitetska i kantonalna ministarstva, agencije za državnu službu na svim nivoima

Partneri: međunarodne i nevladine organizacije

Period realizacije: pet godina od usvajanja Gender akcionog plana

Poglavlje VII – Društvena uključenost

1. Uskladiti postojeće zakone iz oblasti socijalne zaštite sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u] Bosni i Hercegovini, a u skladu sa preporukama UN-ovog Komiteta za CEDAW

Nosioci odgovornosti:

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Odjeljenje za zdravstvo, javnu sigurnost i ostale usluge Brčko Distrikta, kantonalna ministarstva rada i socijalne politike, centri za socijalni rad, komisije za jednakopravnost spolova u zakonodavnoj vlasti na svim nivoima

Partneri: međunarodne i nevladine organizacije

Period realizacije: dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana

7. Razviti strategiju za interdisciplinarnan pristup u radu sa civilnim žrtvama rata (naročito sa žrtvama seksualnog nasilja), omogućivši im, *de facto*, određene prednosti i prava na zdravstvenu rehabilitaciju, psihološku pomoć, te pravnu pomoć

Nosioci odgovornosti:

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo zdravstva, Odjeljenje za zdravstvo, javnu sigurnost i ostale usluge Brčko Distrikta, kantonalna ministarstva rada i socijalne politike, kantonalna ministarstva zdravstva, centri za socijalni rad, komisije za jednakopravnost spolova u zakonodavnoj vlasti na svim nivoima

Partneri: nevladine i međunarodne organizacije

Period realizacije: godina od usvajanja Gender akcionog plana

11. Uspostaviti jedinstvenu bazu podataka, razvrstanu po polu, o osobama u stanju socijalne potrebe

Nosioci odgovornosti:

Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo zdravlja, Odjeljenje za zdravstvo, javnu sigurnost i ostale usluge Brčko Distrikta, kantonalna ministarstva za rad i socijalnu zaštitu, kantonalna ministarstva zdravstva, centri za socijalni rad

Partneri:

Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Gender centar Republike Srpske, međunarodne i nevladine organizacije

Period realizacije: dvije godine od usvajanja Gender akcionog plana

Kralja Aleksandra 52, 74000 Dobož, BiH
tel.: +387 53 200 371, 200 372, Fax: +387 53 200 373, e-mail: info@mdpinicijative.ba
www.mdpinicijative.ba